

„És ha már nem lehet újtát állni a gazdasági fejlődésnek, akkor legalább meg kell menteni valamicskét a Föld eredeti képéből, egy-egy kis paradicsomi maradványt kell csinálni, hogy a késő utódoknak legyen hová elzarándokolniuk, ha látni akarják, milyen szép is volt valamikor a világ.”

(Vasárnapi könyv, 1926. január 26.)

1. ABAÚJ BEMUTATÁSA

A történelmi Abaúj vármegye nevét az Aba nemzetségről, illetve az általuk épített Abaújtúrról kapta. E festői szépségű vidék Trianont követően az ország középső részéből peremvidékké vált. Ma közigazgatásilag Borsod-Abaúj-Zemplén megye része.

Az Abaúji térség természetföldrajzi szempontból két nagy régióhoz kapcsolódik: az Északi – Középhegységhez és az Alföldhöz. A terület három nagyobb területre tagolható:

- **Zempléni – hegység:** az Eperjes – Tokaji vulkáni hegylánc Magyarországon lévő része. A Hernád völgyétől a Bodrog és Taktaköz süllyedéséig terjed, és több mikrorégióra bontja a tájat. A Gergely – hegy teljes területe, illetve Gönc térségének egy része is erre a területre esik.
- **Cserehát:** a Boldva völgyétől a Hernád völgyéig terjedő terület. A pannon tengeri, tavi és folyóvízi üledék építette. Az Abaúji régióhoz kapcsolódik a Cserehát keleti része, valamint a Kegyetlen térsége.
- **Hernád völgye:** 4 – 6 km széles alföldi területi régió. A Cserehát felől futó patakok apró hordalékkúpjai a völgy keleti oldalába szorították a folyót, ahol az erózió miatt magaspartok alakultak ki. Ide tartozik Encs térsége és részben Gönc térsége.

A területet keletről a Zempléni – hegység, északról az országhatár, nyugatról a Cserehádi – dombság határolja.

Földrajzi fekvése

Abaúj az ország legészakibb fekvésű területe, északi határa egyben államhatár, Szlovákiával szomszédos.

A térség földrajzi változatossága a geológiai szerkezettel és a földtani fejlődéstörténettel, az emberi tevékenységi formák, a természeti adottságok és erőforrások táji különbözőségeivel, a humán és ökonómiai tényezők és hatásainak sokféleségével magyarázható.

Domborzati viszonyai

Domborzati szempontból a táj összetevői az ókori-középkori gyűrt röghegységek, a harmadkori vulkáni hegységek, eróziós-deróziós dombságok, hegyláb felszínek és az intramontán kismedencék.

A térség éghajlata

Az éghajlati adottságok közül – mivel a mezőgazdasági termelést nagyban befolyásolja – meg kell említeni, hogy országos viszonylatban a Hernád-völgyében a legkisebb a hótakaró vastagsága.

Felszíni tagoltsága következtében a megye éghajlata nagyon változatos. Az évi napfénytartalom 1 850–1 900 óra. Az évi középhőmérséklet a hegyek magasabb régióiban 6–7 °C, dél felé haladva 8,5 °C, a sík vidéken 10 °C. Az évi csapadékmennyiség 650–800 mm. A térség kedvező időjárási adottságai nagyon előnyösek a turizmus fejlesztése és fejlődése szempontjából.

Vízrajz

A víz alapvető természeti erőforrás, amely befolyásolja az ember megtelepedését és gazdasági tevékenységét. A térség, forrásokban és felszíni

vízfolyásokban gazdag, de a folyók és patakok vízhozama – a csapadék idő - és térbeli megoszlásából eredően – nagy vízhozam ingadozásokat mutat.

Abaúj mikrotérségei:

Az Abaúji térséget markánsan öt mikrotérségre lehet osztani:

- ⊗ Encs térsége,
- ⊗ Gönc térsége,
- ⊗ Kegyetlen térsége,
- ⊗ Gergely - hegy térsége,
- ⊗ Kelet - Cserehát térsége.

Az *Encsi kistérség* javarészt a Hernád jobb partján a Csereháti dombokkal határolt területen található. A népességkoncentráció itt éri el a legmagasabb értéket.

Másik jelentős tájegység *Gönc és térsége*, mely a Hernád bal partján és a Tokaj – Hegyalja között található. A területhez tartozik a Zempléni – hegység egy része is. Történelmileg Göncnek nagyobb hagyományai vannak, mint Encsnek, de a közlekedésileg nehezebb megközelítése következtében elveszítette helyzetét előnyét Encssel szemben a XX. század második felére.

Ugyancsak a Zempléni hegyvonulat részét képezi a *Gergely – hegy térsége*, amely önálló településszövetséggel rendelkezik. Ez a mikrotérség – hasonlóan Gönc térségéhez – jelentős erdőterületekkel rendelkezik. Az aprófalvas településszerkezet jellemzi leginkább e területet, ami a térség hegyvidéki jellegének köszönhető.

A Hernád, illetve a 3-as úttól nyugatra található a *Kegyetlen térsége*, amely nevét a benne található erdőségről kapta. Ezt a területet is aprófalvak határozzák meg döntően, bár jelentősebb népességszámmal rendelkezik Novajdrány (1 490 fő) és Szalaszend (1 166 fő).

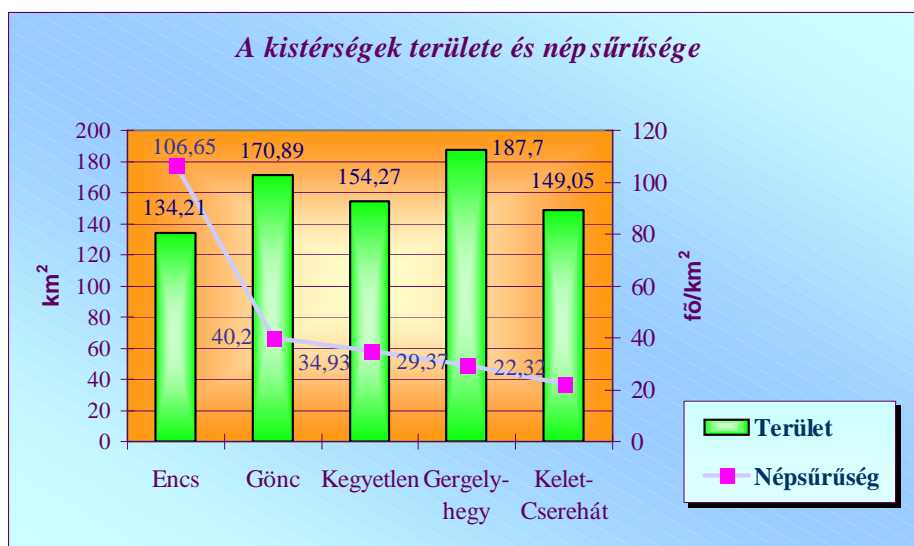
Térségünk legnyugatibb részét képezi a *Kelet – Cserehát térsége*. Ez a terület rendelkezik a legtöbb településsel és a legkevesebb népességgel. A helyzetét

súlyosbítja, hogy a térség központjaként számon tartott Baktakék lakosságszáma sem éri el az 1 000 főt. Az említettek következtében ebben a térségben is az aprófalvas településrendszer dominál.

Az Abaúji térség területe, népessége és népsűrűsége

Kistérség neve	Területe (km ²)	Települések száma (db)	Népessége (fő)	Népsűrűsége (fő/km ²)
Encs térsége	134, 21	10	14 313	106, 65
Gönc térsége	170, 89	10	6 869	40, 20
Kegyetlen térsége	154, 27	10	5 388	34, 93
Gergely - hegy térsége	187, 70	11	5 513	29, 37
Kelet – Cserehát térsége	149, 05	14	3 327	22, 32
Összesen	796, 12	55	35 410	44, 48

Forrás: Abaúji fejlesztési stratégia egységes szerkezetben. Abaúji Területfejlesztési Önkormányzati Szövetség, 2000.

Forrás: Abaúji fejlesztési stratégia egységes szerkezetben. Abaúji Területfejlesztési Önkormányzati Szövetség, 2000.

2. VÉDETT ÉS EGYÉB TERMÉSZETI ÉRTÉKEK ABAÚJBAN

Abaúj geológiai szerkezete és annak feltárulásai, gazdag felszíni formái, vízrajza és élővilága, történelmi és kulturális értékei Magyarország egyik legváltozatosabb és turisztikai szempontból legvonzóbb tájává avatják a térséget.

2. 1. A térség hegy- és dombvidékei

A hegyvidékek a jó levegőt, erdei sétát, természetjárást kedvelőknek és a vadászoknak jelenthetnek turisztikai célpontot. Más hegyvidékektől eltérő, nemzetközi tekintetben is kiemelkedő sajátosságokkal rendelkeznek a megye középhegységei.

A dombvidéki táj viszonylag érintetlen természeti környezetükkel, barátságos és emberléptékű felszíni formáikkal. Helyenként különösen értékes növény- és állatvilágukkal nyújthatnak pihenéshez, kiránduláshoz megfelelő terepet. Az egyedi védett növények és növénytársulások valamint parkerdők és vadasparkok, az abaújkéri szürkenyár, a bodogkővárjai kastélypark emelik a táj értékét.

A Zempléni-hegység javarészt érintetlen, egybefüggő erdősségei, sátor formájú hegyei, festői völgyei, egykori várak romjaival vadregényes kirándulásokat, nagyszerű túrákat ígérnek a környéken portyázóknak. A városi élet forgataga után órákig, napokig háborítatlanul túrázhatunk, kirándulhatunk, miközben megcsodálhatjuk a ritka, de itt még virágzó növényeket (boldogasszony papucs, kárpáti fogasír, hegyi kökőrcsin, stb.)

Értékes a gombaflóra is: a császárgomba, kucsmagomba, tinóruk. Gazdag vadállománya révén híres vadászterület. Természetes életközegben megfigyelhetjük a vadakat, madarakat.

A Zempléni-hegységben 18 település területén, mintegy harmincezer hektáron került kijelölésre a Zempléni Tájvédelmi Körzet, mely a fokozottan védett részek kivételével szabadon látogatható. A Zempléni-hegység több mint 340 km. hosszúságú jelzett turista útvonalával szerteágazó lehetőséget kínál a kirándulásra, akár többnapos túrára is. Ezen turistautak teljesen behálózzák a hegységet, így mindenki megtalálja a magának megfelelőt. Legismertebb jelvénytulajdonos turistaútvonal az országos Kéktúra, melynek közel 90 km hosszúságával, kb. 26 óra menetidővel Boldogkőváralja – Regéc – Makkoshotyka – Vágáshuta – Bózsva – Füzér – Lászlótanya útvonalon halad végig. A Rákóczi-túra szinte az egész hegységet átfogó, öt várat érintő túraútvonal. A háromnaposra tervezett túra Füzerről indul (piros sávval jelzett), majd Hollóházán, Telkibányán át vezet Amadé vár és a Regéci vár romjaihoz. A harmadik nap Erdőhorvát, Komlóska (Pusztavár), Sárospatak (Rákóczi vár) az útirány.

Zempléni Tájvédelmi Körzet

Az 1984 végén alakult, 26 788 hektáros TK a Zempléni-hegység nagy részét foglalja magába, amelynek köztömeget a 14-16 millió évvel ezelőtt működött vulkánok hozták létre. A tűzhányók közé helyenként tenger is benyomult és üledékei, valamint a beszóródó vulkáni tufa számos növény és állat ősmaradványát őrzi.

A tájvédelmi körzet hegyeit túlnyomórészt lombdők borítják: tölgyesek, gyertyános-tölgyesek és bükkösök, a völgyekben futó patakokat égeresek kísérik. A hegység lágyszárú növényzete rendkívül változatos, sok a közeli Kárpáttal közös, magashegyvidéki flóraelem. A védett ritkaságokat felvonultató élőhelyek közül kiemelkednek a hegyi kaszálórétek, a tocsogós lápok, a színpompás sziklagyepek és a korpafüves, áfonyás bükkösök, nyíreszek.

Természetesen egy tájvédelmi körzethez a természeti adottságok mellett hozzá tartoznak kulturális és történelmi múltjának emlékei is. Az Árpád-kori várak híres romjai (Füzér, **Regéc**, **Boldogkő**), a hegyek szépsége, vadregényessége talán az ország egyik legszebb vidékévé varázsolja a Zemplént.

Növény- és állatvilág

Rendkívül színes és változatos itt a növény – és állatvilág. A hegyvidék legnagyobb része növényföldrajzi szempontból a pannóniai flóratartomány folytatása, csak a Zempléni-hegység tartozik a Kárpátokéhoz.

A Zempléni-hegység összefüggő erdeinek többsége, tölgyes és bükkös. A Kárpátokra és Alpokra jellemző botanikai különlegességek is előfordulnak itt. A különleges növények közül a szirti- és a struccpáfrány, a Zempléni-hegységben fordul elő. Természeti ritkaságokban gazdag a Cserehát is.

A hegyeket borító erdők vadban gazdagok: szarvas, őz, muflon, róka, vaddisznó és vadmacska szinte az egész hegyvidéken előfordul. Madarakban sincs hiány: a holló, a sólyom, a parlagi sas, vándorsólyom, urali bagoly, fenyőszajkó és keresztescsőrű madár a Zempléni-hegységben tanyázik. A Zempléni-hegység észak-keleti peremén mérges marású kígyóval, kereszties viperával is lehet találkozni.

Ásványvagyon

A különböző ércek és a nemesfémek ásványi nyersanyagok, a készletektől és az irántuk mutatkozó igényektől függően, különböző időpontokban váltak a terület és gazdaság fejlesztő tényezőjévé.

Az utóvulkáni működések eredményeként létrejött ércellérekből Telkibányán egykor aranyat és ezüstöt bányásztak, a kitermelés esélye újra fennáll.

Szintén Telkibánya határában van kitermelhető kaolin- és perletösszlet. Bretzenheim Ferdinánd 1827-ben az ország első porcelán gyárát létesítette itt. Az 1848-49-es szabadságharc után a porcelángyártás megszűnt.

A páratlan sokszínűség az ásványgyűjtők és a természetbúvárok Mekkájává teheti ezt a vidéket.

Boldogkőújfalu – kőtenger

A különleges látványt nyújtó, hazánkban természeti ritkaságnak számító földtani képződmény a Nagy-Korsós-hegyről érkező andezit lávaár maradványa. A lehülő lávatakaró – a felületre merőlegesen – mozaik-szerűen feldarabolódott szlopokra hasadozott szét. A repedések mentén a feltörő gőzök, majd pedig a külső erők romboló-mállasztó hatása érvényesült, s így alakultak ki a több mázsás andezit tömbök. A kőtenger kialakulásának kezdete a jégkorszak idejére tehető, de az eróziós folyamatok eredményeképpen ma is tart.

Vizsolyi kőfejtő

A mai geológiai bemutatóhely a földtörténeti harmadkorban, a miocén kori vulkanikus kitörések eredményeként riolitláva, majd annak tufája, riolittufa került a felszínre. A bemutatóhelyen tölcészerűen kiszélesedő nyílások láthatók, amelyek forró gőzök és gázok – ún. fumarolák – feltörésének eredményeként keletkezett. A kőfejtőben fejtett könnyű testsűrűségű, jól faragható tufa kőzetet a lakosság az elmúlt évszázadok során falazó anyagként, valamint vakolásra és padlás szigetelésére hasznosította.

A terület egy fokozottan védett madár, a gyurgyalag kedvenc költőhelye.

2. 2. Hernád folyó

A természetes és mesterséges vizek jelentik a turisztikai erőforrások második nagy csoportját.

A mikrokörzet természeti adottságainak legfőbb meghatározója a **Hernád-folyó**. A folyó völgye természetes közlekedési folyosót jelent a szlovák határ, illetve Miskolc felé. A Hernád teljes hossza 284 km, ebből 118 km hazánk területén van. A Hernáddal párhuzamosan folyik a belőle kiágazó és bele visszatérő Bársonyos csatorna, mely régen a vízimalmok egész sorát hajtotta.

A víz minősége II. osztályú, hőmérséklete nyáron 20-22 °C. Az átemelések, a helyenként szűk, kanyargós folyómeder, valamint a néhol erős sodrás miatt a túra kezdőknek nem ajánlott. A hazai szakasz nehézségi foka WW-I és ZW-C (könnyű vadvíz illetve gyors folyóvíz).

A Hernád egyike Magyarország legszebb és legérdekesebb folyóinak. A meder kanyargós, sok zátonnyal és szigettel. Az évente változó, sok egymást követő szigetet hol jobbról, hol balról kell kerülni, az erősebb sodrás ágban. Különösen magas vízállásnál vadvíz jellegű a folyó.

A Hernád és a Bársonyos vizét ma is nemcsak öntözésre használják, hanem Gibártnál kisebb vízerőművet is építettek rá. A folyó a meghatározója a terület függőleges tagoltságának is. A csereháti települések függőleges tagoltsága erősebb, a meredekebb lejtők szántónak nem alkalmasak.

A meleg, lejtős területek azonban gyümölcsstermesztésre kiválóak, míg a hűvös lejtők az erdészeti művelésnek kedveznek. A Hernád völgyi településekre alacsony fekvés és a kis tagoltság, sík vagy csak lankásan lejtő egységes felszín jellemző. A folyó feltöltő munkájának eredményeként itt a tágabb térséghez viszonyítottan jobb minőségű földeken gazdálkodhatnak az emberek.

A folyóvölgyi fekvés miatt az erdősült részek nagyon csekély, 10 % alatti hányadot tesznek ki a mikrokörzet területéből. Csupán Szalaszend határaitban található nagyobb, 400 ha-t meghaladó erdő. A völgy magasabb részein kevés cser található, de inkább a folyót kísérő nyárfák, fűzek jellemzőek.

3. ABAÚJ MŰEMLÉKEI

A középkorban a térség, a magyar történelem jelentős személyiségeinek és eseményeinek szolgáltak otthonul. A kor hangulatát és a régi dicsőséget idézik a megye népes váraiból megmaradt romok.

A templomépítészet országos, sőt európai szinten is értéket képvisel a vizsolyi és a szikszói erődtemplom, mint a középkor jellegzetes emlékei.

Legkiemelkedőbb történelmi emlékhelyeink a térségben a **várak és kastélyok**, mint például a boldogkői, regéci várak. Ezek az építmények még romjaikban is lenyűgözőek.

3.1. Várak, kastélyok, kúriák

Boldogkőváralja története az idők folyamán összefonódott a vár történetével.

Boldogkő vára: nagyon tekintélyes rész maradt épen belőle, a Zemplén egyik gyöngyszeme ez a vár. A magányos sziklás hegyeket gyakran nevezik nálunk kőnek, és a vár neve is ez. Boldvakő, Bódvakő, Bodókő, Boldogkő alakváltozással jutottak a név értelmezéséhez.

Szentiváni földvár: a boldogkő várától délre fekvő, fenyvessel borított dombon találjuk a maradványát. A történelem előtti korból származik és a középkorban pusztult el a tatárjáráskor a hozzá tartozó Szentiván településsel együtt.

Péchy-Zichy kastély: a barokk kastélyt Péchy Gábor septemvir és királyi tanácsos 1768-ban építtette, miután 1753-ban a váruradalmat megvásárolta a lőcsei jezsuitáktól. Házasság révén került a birtok végül a századfordulón a gróf Zichy-család tulajdonába. A nagyméretű U alaprajzú kastély egyemeletes, alapincézett. A középső szárny park felőli 13 tengelyes homlokzatából három tengely szélességében oromzatos középrizalit lép ki, amelyet tükrös törzsű pilaszterek fognak közre. A homlokzat ezen az oldalon a terep erős lejtése folytán magas, pinceablakokkal áttört lábazat fölött mutatkozik, és a középrizalit előtt széles lépcsőzet vezet a balusztrádokkal szegélyezett bejárati teraszra. A földszint itt és a többi homlokzaton is sávozott vakolású, az ablakok szegmensíves záródású keretelésűek. A választó párkány fölött az ugyancsak keretelt ablakok parapetje tükrökkel díszített, a szegmensíves áthidalás fölött váltakozó törtíves, illetve törtoromzatos, a rizalitban erősen kiugró, egyenes szemöldökpárkány. Az emeletes főépülettel átellenesen ugyancsak U alaprajzzal földszintes melléképületek csatlakoznak, nagyméretű zárt díszudvart közrezárva. A földszintes épület mindkét sarkán egyemeletes, zsindefedésű, négyzetes alaprajzú, manzárdtetős saroktorony emelkedik. Az egyes udvarokat kocsiáthajtók kötik össze. A főépület belső elrendezése oldalfolyosós. A földszint és az emelet helyiségei nagyrészt teknőboltozatúak, a folyosókat és a középszárny alatti pincéket dongaboltozatok fedik. A díszudvart lezáró részen levő tornyok szobái a földszinten csehsüvegboltozatosak, az emeleten pedig teknőboltozatúak, az udvart keleti oldalon lezáró kocsiszínek is csehsüvegboltozattal épültek. A főépület középső főfalában itt is megtalálható az a 0,70 méter szélességű rejtett feljáró, amelyet a sáta, bánfalvi, sajókazai barokk kastélyoknál is ismertünk. A több mint 2500 beépített négyzetmétert kitevő alapterületű kastély – az edelényi és a füzérradványi kastélyok után – a megyében a harmadik legnagyobb kastélyépület. A domboldalban, lejtős terepen fekvő, részben rendezett (nyírott és telepített díszcserjéket is őrző), részben természetes erdőrészletet, ősfákat tartalmazó nagyméretű park tájképileg és

természetvédelmileg is nyilvántartott, védett kastélykert. A kastélyban egészségügyi intézmény működtetnek.

Regéc története évszázadokon át összefonódott a vár történetével.

Regéci vár-rom: a várat a 624 m magas hegy csúcsán emelték, valószínűleg a XIII. században, s később bővítették. A XVIII. század eleji várrombolás ezt a várat se kímélte, de ma is állnak a falai, nagyméretű lakótornya és egy kisebb tornya. A vár a szabálytalan alaprajzú, belsőtoronyos hegyi várak kategóriájába tartozik.

A térségben nagyon sok **kastély** is található, néhány igen leromlott állapotban van. Közülük sok idegenforgalmi célokra is hasznosítható lenne.

Abaújkér

Barczay-kastély: a barokk kastély a 18. század közepén épült. Tervezőjét, építőmesterét a kassai kőművescéh mesterei között kell keresni, éppen úgy, mint az építető család származási helyén, - a Kassa melletti – Bárca községben korábban épült kastélyoknál. A Barczayak már a 13. század elejétől több községben birtokosok voltak Abaúj vármegyében, s e kastélyon kívül több más általuk épített kastélyt ismerünk.

A kastély parkban szabadon álló, téglalap alaprajzú, földszintes, manzárdtetős épület. A keleti oldalon 2 + 3 + 2 ablak, középrizalit, gazdag timpanondísz, a háromablakos középrész erőteljesen rizalitet képez, melyet négy fejezetes pillére, osztópárkány, három szegmensíves falnyílás tagol. A két ablak és a középső ajtónyílás fölött erőteljes, barokk szemöldökpárkányok, a középrizalit oromzatában dús, stukkóornamentikával körülvett oromzati ablak, előtte középlépcsőfeljárós, tágas terasz. A terasz mindkét oldalán levő 2-2 ablakos falsíkot három-három fejezetes pilaszter, koszorúpárkány, az ablakok fölötti részt barokk szemöldökpárkány határolja, illetve díszíti. A nyugati oldalon 3 + 1 + 3 a

nyílásosztás, a falsíkokat itt is fejezetes pilaszterek, koszorúpárkány, az ablakokat kőkeretelés, barokk szemöldökpárkányok és könyöklők tagolják. E homlokzat közepén van a felülvilágító főbejárat, melyet szegmensíves záródású kőkeret emel ki. E szakasz fölött levő timpanonban épségben megmaradt a Bárczay család címere. Az épület középfolyosós, helyiségei – két sík mennyezetű kivételével – teknőboltozatúak. A hajdan díszes és ápolt parknak, gyümölcsösnek csak egy kis része található meg elhanyagolt állapotban. A kastélyban gyógypedagógiai nevelőintézet működik.

Fáj: a település királyi dinasztia volt, a Fáy - dinasztia saszfészke.

Fáy-kastély: A barokk kastély 1750 körül épült, 1840 körül klasszicista átalakítások készültek, majd a 20. században ismét átépítették egyes részeit. A kastélyt építtető Fáy család már a 13. századtól a község birtokosa volt és ettől vette nevét. A kastély a család tagjai, majd örököseik, végül Vitéz Győző tulajdonába került. Az erősen lejtő parkban szabadon álló, nyújtott szárú, U alaprajzú épület földszintes, alapincézett, csak az összekötő szárny középtengelyében levő, és hátul a park felé erősen kiugró, nagy belmagasságú dísztermet és az udvar felé kiugró előteret és fölötté egyetlen szobát magába foglaló manzárdtetős tömb emelkedik emelet magasságnyira. A földszintes szárnyakat is manzárdtető fedi. A baloldali szárny külső, völgy felőli oldalán a pinceszinti helyiségek terepszint fölött fekszenek. Az udvar felől beüvegezett árkádos folyosó húzódik, melyről a fiókos donga- és hevederek közötti csehsüvegboltozatos szobák megközelíthetők. A pincében is fiókos dongás helyiségek vannak. A jobboldali szárnyban istálló és magtár volt, amelyeket gerendás-deszkázatos födém takar. Az udvari homlokzatok képét az oldalfolyosó pillérei között faltükrökben mellvéd fölött nyíló félköríves ablakok, árkádok sora határozza meg. A kiugró emeletes középrész fasávokkal keretezett mezőjében alul kosárirves záródású bejárat nyílás, fölötté két klasszicista, harsonás angyal tartotta drapérián a családi címer, az emeleten két vízszintes záródású,

kereteletlen ablak, a főpárkány fölött íves körvonalú oromzat mezőjében tölgyfafüzekkel keretezett máltai kereszt. A díszterem park felőli véghomlokzatának ugyancsak tölgylombokkal körülvett kettős címer. A kastély kiemelkedő művészeti értékű tartozékai a díszterem falain Marco Casagrande olasz szobrász 1845-ben készült fehér márvány domborművei: „Szatír ünnep” vagy „Pán a nimfákkal”, „A római Lukrétia története” és az „Auróra”, a klasszicista szobrászat jellegzetes és magas színvonalú emlékei. Valószínűleg az udvari bejárat fölötti címertartó harsonás angyalok is Casagrande művei. A kastély, valamint parkja és díszudvara restaurálásra szorul.

Felsővadász

Rákóczi-kastély: műemlék jellegű.

Gönc

Pálffy-kastély: a kastély 1780 körül épült. Később erősen átalakítva klasszicista, római dór stílusban. Domboldalban épült, utcavonallal párhuzamos, szabadon álló, földszintes, alápincézett, összetett alaprajzú épület. Főhomlokzata 2 + 4 + 2 tengelyes, timpanonos középrizalitját hat pilaszter tagolja, közöttük négy keretelt ablak. A szélső homlokzatszakaszokban két-két hasonló ablak. A belső jellegtelen, a helyiségekben sík födéme. Az épület nevelőotthonnak ad helyet.

Hernádvécse

Sardagna-kastély: műemlék-jellegű, késő barokk.

Kéked: fő műemléke a szép parkban álló, XV. századi eredetű négytornyos várkastély.

Melczer-kastély: a kastélyfeltáró kutatás során előkerült kőfaragvány felirata alapján 1613-ra építette fel kastélyát Kékedi György, amelyet a jelenlegi épületegyüttes északi szárnya őrzött meg számunkra. A törtkőből, egy tömbből épült, szimmetrikus elrendezésű, háromszintes kastélyt az évszázadok során

folyamatosan bővítették, így szinte valamennyi századból származik épületrész. A zárt udvaros, négy szárnyból álló, sarkain kerek tornyokkal és olaszbástyákkal erősített kastély homlokzatai és nyílásrendszere, valamint szalagkeretes ablakai a 19. század közepére kialakult építészeti képet idézik. Az északi szárny nyugati homlokzatának ablakait azonban reneszánsz stílusban állították helyre. Az északi homlokzat tengelyében álló és a Zombory család címerével díszített timpanonos kapuzaton át a 17. század elején felépült első kastély fogadótermébe léphetünk be. A terem keleti oldalához csatlakozó helyiségek falait a 18. század végén, illetve a 19. század első felében készült kifestések borítják.

Pere

Bárczay-kastély: műemlék-jellegű, klasszicista.

Szalaszend

Hönig-kastély: a későbarokk kastély a 18. század végén épült, de feltehetőleg korábbi épület felhasználásával. Először a Henkey-Hönig-, majd a Külkey családé. Kis parkban szabadon álló, magasföldszintes, manzárdtetős épület, bal oldalán toldalék melléképület. Az épület hosszanti – parkra néző – homlokzatát két szélén nagy kiülésű oromzatos rizalitok fogják közre, közöttük öt, pilléres, kosárirves – illetve középen félköríves – beüvegezett tornác, amelyre újabb külső feljárat vezet a középső bejárat előtt. A homlokzatokat falsávok tagolják. Az épületben fiókos kolostorboltozatok fedik le a helyiségeket. Az épületben a község kultúrháza működik.

Szemere

Szemere-kastély: a korabarokk kastély 1647-ben épült. A 19. században teljesen átépítették klasszicizáló stílusban. Az építető család a Szemere család, a 19. század első felében a Darvas család birtokolta, majd 1850-ben Pallavicini Adolf örgróf vásárolta meg. Az egyemeletes kastély domboldalban épült, a kváderes, rusztikázott vakolású középrizaliton fugázott kisív két oszlopon,

oldalfeljáratokkal ellátott tornác, a helyiségek részben donga-, nagyobb részt csehsüvegboltozatosak. A 19. századi klasszicizáló átépítések adták meg az épület későbbi jellegét. Valószínűleg archaizáló törekvések eredménye a földszinten levő neogótikus építmények: egy grotta, valamint a kastélytól északra megépített neogótikus családi sírbolt. A grottánál 1647. évszamos, feliratos, címeres vörösmárványtáblát feltehetően az épületről helyezték át ide. A jelenlegi kert nem érzékelteti a hajdani, kb. négy holdas park jellegét, értékeit. A kastélyépületet általános iskolaként használják.

Hejce

Püspöki –kastély: a copf stílusú püspöki nyaraló-kastélyt Eszterházy Károly egri püspök 1774-ben építtette. 1845-ben, majd 1888-ban külsejét átalakították. Újabb kutatások szerint a kastélyt az 1764-től püspöki kőművesmester Francz József építtette. Kiterjedt parkban szabadon álló, U alaprajzú, kétemeletes, alápincézett épület. A falsíkokat a szintenkénti osztópárkányok és ablakkeretések tagolják. A völgy felőli oldalon, az első emeleten három vasrácskorlátos erkély. A fedett középerkély vasrácsán 1845-ös évszám. Az épületben kiemelkedően szép copf cserépkályhák találhatók. Egykori kápolnájának mennyezetképe barokk, 1781-1783-ból. Mind a kápolnában, mind a szobákban levő falképeket Kracker János Lukács vállalta és kezdte el, majd Zirckler János egri festő fejezte be. Parkja védett, történelmi kert. Az egykor püspöki nyaraló és a park szociális otthonnak ad helyet.

3.2. Templomok

Vizsoly a Zempléni-hegység nyugati lábának közelében, a Hernád völgyében elhelyezkedő község művelődéstörténeti szempontból kiemelkedő jelentőségű.

A falu királynői birtok volt, egyike annak a 10 falunak, amelybe németeket telepítettek be. 1590-ben vált Vizsoly a magyar irodalomtörténet nevezetes helyévé, ekkor nyomtatták itt ki a szomszédos Gönc lelkészének, **Károly**

Gáspárnak hatalmas munkáját, az első teljes magyar nyelvű **bibliafordítást**. A környék birokosai támogatták a munkálatokat; Mágocsy András (Vizsoly birtokosa) és Mágocsy Gáspár (tállyai birtokos) kezdi el az előkészítő munkálatokat, majd haláluk után Rákóczi Zsigmond, a birtokos kezelője mintegy megörökölte a bibliafordítás legfőbb patrónusának szerepét. Ő hozatta Mantkovits Bálint nyomdászt felszerelésével a faluba, és ő biztosított nyugodt körülményeket a nyomtatáshoz. Nekik is köszönhető a máig oly nagy hatású Vizsolyi Biblia megszületése. A műemlék **református templommal** szemben ma bronz emléktábla hirdeti a biblianyomtatók dicsőségét.

A református templom az egyik legbecsesebb műemlékünk részben építészeti és művészettörténeti értékei miatt, másrészt, mert a községben nyomtatták az első teljes magyar nyelvű bibliát Károly Gáspár fordításában.

A templom apszisa, a hozzá kapcsolódó szentélynégyyszög és az ez előtti hajószakasz román kori, 13. századi. A hozzátoldott szélesebb hajó és a nyugati homlokzat előtt álló torony a 14. században épült gótikus stílusban.

A torony viszonylag alacsony, bádogsisakos. Földszintje keretezetlen, csúcsíves árkádokkal megnyitott emeletén keskeny, lőrésszerű, fölötte mérműves csúcsíves ablakok nyílnak. A templom hajószakaszai oromfalas, nyeregtetős tömegűek. Az újabb hajó déli oldalán négy gótikus ablak nyílik, alattuk csúcsíves kő ajtókeret. A régebbi hajó déli homlokzatán három még a középkori színes festés részleti is megmaradtak. A szentélynégyyszögön, az apszis záródásán is egy-egy ablak nyílik délre, illetve keletre. Az apszis külseje hegyes vakárkádok sorával tagolt.

A gótikus hajószakasz sík mennyezete az addigi vakolt fafödém helyén az 1986-os helyreállításkor készült. A régi román hajót a 14. században zárókővel díszített bordás keresztboltozattal fedték le. Ekkor magasították a tömegét is. A szentélynégyyszög dongaboltozatos, az apszis félkupolával fedett.

A templom legjelentősebb értékét középkori falképei jelentik. A szentély falképei zömében 13. századiak, a kisebbik hajószakasz festése 1400 körül készült, a nagyobbik hajószakaszt a 15. század első felében festették ki. Az

apsziban Krisztus születése és a Háromkirályok láthatók. A régi hajó boltsüvegeiben angyalok közt kör alakú keretben szentek képeit festették meg, az oldalfalon fájdalmas Krisztus. Az újabb hajószakasz északi falán felül Szent László-legenda, alatta Kálvária-jelenet és „köpönyeges” Mária.

A keleti fal felső sávjában angyali üdvözet, Mária és Erzsébet találkozása, Krisztus születése, a diadalív északi oldalán Szent Kristóf, déli oldalán két lovagszent, alattuk Szent György a sárkánnyal. A sík födém építésekor, az akkor még lemeszelt freskók felső sávját levágták.

A gótikus hajó déli falán 16. századi latin versike olvasható a reformáció korából.

A festett, falazott aljú szószék díszes fakoronája felirata szerint 1792-ben készült. A hajó nyugati oldalán egyszerű fakarzat áll.

Római - katolikus templom

Későbarokk, 1799-1801 között épült a Vallásalap és Semsey András költségén. Kétboltszakaszos hajó, keskenyebb, egyenes záródású szentély. A főhomlokzat fölött gúlasisakos torony. Mind a hajó, mind a szentély csehsüvegboltozattal fedett. Tárcsadíszes, szegmensíves copf bejárati ajtó. A falsávokkal tagolt, lecsupasztott homlokzat félkörzáródású ablakok.

A belsőben barokk szószék a négy evangélista képével, hangvetőjén Krisztus a kereszttel szobor. A sekrestyeajtó fölött Angyali üdvözet, a hajóban: Szt. István felajánlja a koronát; Nepomuki Szt. János (valamennyi a 18. század végéről). Ugyancsak a hajóban barokk körmeneti kereszt. Jézus megkeresztelését ábrázoló főoltárképét Hegedűs István festette 1887-ben.

Gönc

Római Katolikus templom

Az 1450 körül épült nagyméretű gótikus templom helyén – annak pusztulása után – 1714 és 1777 között több periódusban épült a jelenlegi barokk templom. Újabb átalakításokat végeztek benne, 1827-ben. A szentély és a hajó falait lépcsőzetes

támpillérek erősítik. A hajó három, a szentély kétboltszakaszos, csehboltozattal fedett. A sekrestye homlokzatán befalazott gyémántmetszésű gótikus faragott kereszt.

A klasszicista szószék kosarán a Csodálatos halászat, a Magvető és a Szamáriai Asszony példázatát bemutató aranyozott domborművek. A diadalív jobb oldalán kőből faragott keresztelő medence, oldallapján leveles, szőlőfürtös domborművek, bevéselt 1728-as évszám. A medencén nagyméretű, nyolc pogácsalábon álló, fedeles, gazdagon tagolt szenteltvíztartó ón edény.

A templomhoz és a mellette lévő plébániaházhoz kötődik Károly Gáspár bibliafordító működése, aki itteni prédikátorsága alatt készítette el 1589-ben híres bibliafordítását, az ún. Vizsolyi Bibliát.

Hernádvécse

Római Katolikus templom

A későbarokk templomot 1811-ben építtette a falu birtokosnője, Vécsey Károlyné. A főhomlokzataból enyhén kiugró középrizalitjának oromzata fölötti tornyon, tört síkú gúlasisak. A főhomlokzat oldalsó mezőiben üres szoborfülkék. A bejárat kőkeretén tárcsás díszes faragás. A kétboltszakaszos hajót és az egyenes záródású szentélyt csehsüvegboltozatok fedik. A karzat egyetlen széles, félköríves nyílással, alatta az előcsarnok lapos szegmensívvel kapcsolódik a hajó teréhez.

A copf főoltár fölött „Krisztus a kereszten” (1800 körül), mellékoltárai fölött balra Immaculata, jobbra Nepomuki Szent János kép. Copf szószék. A bal oldali szentélyfalon 18. század végi festmény: Levél a keresztről. Jobbra a templom építtetőjének és családjának emléktáblái.

Felsőgagy

Római Katolikus templom

A település fölötti dombon álló barokk templom. Középkori elődjére csupán a szentély északi falába beépített – Gagyai Lászlónak emléket állító – 1332-ből

származó gótikus címeres sírfedlap emlékeztet. A mai templom építése 1783-ban fejeződött be, de az 1834. évi földrengés alkalmával erősen megrongálódott templomot véglegesen a későbbi tűzvész után 1838-ban, illetve 1899-ben állították helyre. A háromszakasos hajó két csehsüvegboltszakaszos, a keskenyebb csehsüvegboltozású szentély félkörívvel zárul. A hajó első boltszakaszában három árkádon nyugvó felül is árkádos orgonakarzat. Későbarokk főoltárán angyalpár tartja a Mária születését ábrázoló oltárképet. A déli mellékoltárán Szt. István felajánlja Szűz Máriának a koronát c. festmény, alul tondóban: Nepomuki Szt. János halála. Az északi mellékoltáron egyszerű, törtíves keretben Szt. József képe, a menza fölött Szt. Vendel ovális képe. A copf szószék ajtaján vászonra festett, Szt. Ágostont ábrázoló festmény. A karzaton kisméretű barokk orgonaszekrény.

Baktakék

Szárazkéli Görög Katolikus templom

Fatemplom helyén épült a 18. század végén. Főhomlokzat fölötti torony. A hajó kétboltszakaszos csehsüvegboltozattal fedett, szentélye félköríves záródású. A torony alatti karzat egyetlen félköríves nyílással kapcsolódik a hajó légtéréhez. A templom külsejét többször átalakították, eredeti tagozatokat nem őriz.

A diadalívet a századfordulón készült ikonosztázion tölti ki. A templom értékes berendezési tárgyai a korábbi fatemplomból származó 17-18. századi, galíciai eredetű ikonok, köztük a régi ikonosztázion két oszlopos keretelésű alapképe, valamint egy 1650 körüli festett Krisztus ikon.

Abaújkér

Református templom

A templom román stílusban épült a 13. században, kismértékben átépült a 15. és a 19. században. Téglalap alaprajzú hajójához közel négyzetes, egyenes záródású szentély csatlakozik. A hajó déli oldalán négy román kori résablak és két nagyobb, csúcsíves ablak nyílik. A legutóbbi helyreállításkor tárták fel a

templom román kori déli kapuzatát és a felületén lévő ornamentális festés maradványait. A sarkain utólag támpillérekkel megerősített szentély kéli oldalán kis gótikus ablak, keleti oromzatos homlokzatán román kori ablak nyílik.

A templom nyugati falában kökeretes, 1821-es évszámú ajtó nyílik. Az oromzat mögé, a gerincre igénytelen fatornyot építettek. Az épület belseje egyszerű, hajója vakolt sík mennyezetes, szentélyét dongaboltozat fedi. Fakarzata a hajó nyugati oldalán – talán középkori – falazott pillérekön nyugszik. Berendezése az 1857-es tűzvész után készült.

Római katolikus templom

18. századi barokk építmény. Főhomlokzat előtti íves órapárcányú toronnyal. Hajója két csehsüvegboltozattal fedett. Keskenyebb szentélye félköríves záródású. A déli hajó fal mellett provinciális barokk mellékoltár Pietával. A sekrestyeajtó fölött fából faragott, szép, barokk korpusz.

Telkibánya

Református templom

Az egykor gazdag mezőváros temploma a 15. században épült gótikus stílusban. Megújították 1624-ben, átépítették és toronnyal egészítették ki 1892-ben.

Tornya a főhomlokzat előtt áll, gúlisakos, neogót ívsorral és nyílásokkal díszítve. Hosszú téglalap alaprajzú hajójának eredeti gótikus kiképzéséből csak igen csekély részletek láthatók: a lábazat egy szakasza, elfalazott ív a déli falban stb. Ablakai jelenlegi formájukban neogótikusak. Belsejét sík, egyszínűre festett fafödém fedi, amelyet pillérek támasztanak alá. Keleti végében négy íven nyugvó karzat helyezkedik el. Egykori keletelt szentélyének helyét a hajó mai, keleti zárófalán túl a terepegyenetlenségek sejtetik.

Szószéke falazott, faragott koronával, szokatlan módon szabadon álló, nem kapcsolódik a falhoz. A szép fekvésű falu fölötti dombon magasodó templomot festői, fejfás temető veszi körül.

Szalaszend

Református templom

A templom gótikus, a 15. században épült. Megújították a 18. században, jellegtelen tornya múlt századi. Szentélye a nyolcszög három oldalával zárul. Támpilléres tömegének eredeti arányait az alacsony hajlásszögű tető sajnos lerontja. A hajó déli oldalfalában keskeny, egyenes szemöldökű, élszedett keretű, gótikus ablak, a szentély délkeleti oldalán befalazott nagy ablak keretelése, mérműve hiányzik. A hajó többi ablaka átalakított, egyenes szemöldökű. A toronyaljából körtetagos profilú, félkörívesre átalakított, kőkeretes kapu nyílik a hajóba. A belső vakolt mennyezetes. A bejárati oldalon és a szentélyben igénytelen fakarzat áll. Élszedett diadalíve a boltvállig eredeti. A berendezés egyszerű, egységes. A szószék és koronája 1817-ben készült. A nyugati karzat alatt a falon Fuló Mátyás 1630 körüli, későreneszánsz sírlapja.

Kéked

Római Katolikus templom

A 15. században épült kis gótikus templomot 1729-ben, barokk stílusban megújították. Főhomlokzat előtti, zömök tornyának felső szintjén félköríves, lent egy kis kerek ablak. Az oldalhomlokzaton alacsony támpillérek, köztük félköríves ablakok.

Kétszakaszos hajója és szentélye csehsüvegboltozatokkal, félköríves apszisa negyedgömb boltozattal fedett. A szentély jobb oldalán sekrestye. A szentélyben copf örökmécses.

Hejce

Római katolikus templom

Az egri püspökök ősi birtokán, a 15. századi gótikus templom főhomlokzatát Eszterházy Károly egri püspök a 18. század végén copf stílusban átépíttette. Háromszakaszos támpilléres hajóját és ugyancsak támpilléres és háromszakaszos, keskeny, nyújtott, sokszög záródású szentélyét

csillagboltozatok fedik. A csúcsíves ablakok helyén félköríves záródású barokk ablakok. A főhomlokzat elé klasszicizáló későbarokk kulisszahomlokzat épült, a gazdagon tagolt főpárkány fölött vázadíszes attikával, középen kiugró, gúlasisakos toronnyal. A szentély északi oldalához nagyméretű későbarokk sekrestye épült. A szentélyben az egri János Zirckler főoltárképe: Szt. István felajánlja Magyarországot Szűz Máriának. A szószék szobrászmunkáit Halblechner Vencel egri mester készítette 1783-ban.

A templomot 15-16. századi, ma már romos, lőréses erődfal veszi körül.

Római katolikus plébánia

A barokk épületet 1770-ben Esterházy Károly egri püspök építette. Szabadon álló, L alaprajzú épület, árkádos, tornácós udvari homlokzattal. Az épület sarkain lekerekített, négyablakos utcai homlokzatának közepe előtt hasáb alakú, párnatagos posztamensen mozgalmas plasztikájú Nepomuki Szt. János-szobor.

Forró

Római katolikus templom

A falu fölötti magaslaton álló, keletelt templom támpilléres, a nyolcszög három oldalával záródó szentélye gótikus eredetről tanúskodik, feltehetően a 15. században épült, és a 18. században építették át. Nyugati és déli előcsarnoka 1759-ben, a főhomlokzatból enyhén kiugró tornya 1762-63-ban épült. Torony alatti főbejárata tárcsadíszes kőkeretelésű, fölötte kartusba foglalt Mária monogram. Gazdagon képzett főpárkánya fölött volutás oromzatok. A torony élei két-két pilaszter között lekerekítve. A szentély fölött bádoggal borított huszártorony. A háromboltszakaszos hajót csehsüvegboltozatok fedik. Oszlopos, faragott-festett mellékoltárain jó minőségű barokk faszobrok. Nepomuki Szt. János-oltárkép gazdag plasztikájú barokk szobrokkal. A diadalíven Kassa város (mint a templom egyik kegyura) disztichonos festett címere.

Encs a közelmúltig a templomok hiányával hívta fel magára a figyelmet, napjainkban azonban a modern kor templomépítészetének értékes darabjait tekinthetik meg a városba látogatók.

Római katolikus templom

1743-46 között gróf Keglevich József költségén. 1783-ban az alapító utóda, gróf Keglevich Károly átépíttette, ezt a főhomlokzat kronosztikonja örökíti meg. Főhomlokzat fölötti torony, kétszakaszos, csehsüvegboltozattal fedett hajó, hasonló boltozású, egyenes záródású szentély. Berendezése jelentéktelen, egyetlen jelentősebb műtárgya H. Hütterer Szt. Imre festménye a mellékoltáron. Barokk padok.

Boldogkőváralja

Római katolikus templom

A Boldogkőújfaluról áttelepített plébánia nagyméretű templomát 1768-ban a birtokos Péchy Gábor építtette későbarokk-rokoko stílusban. 1882-ben leégett, 1898-ban helyreállították. A főhomlokzat elé lépő tornyát magas párnatagos bádogsisak fedi. A hajó homorú ívű falakkal kapcsolódik a toronytesthez, szoborfülkéi fölött indás rokoko vakolatdíszek. A torony élein enyhe lesarkítások és ezeket kísérő pilaszterek. A gazdag tagolású főpárkány fölött a torony homlokfalán hegedűablak, fölötté félköríves kőkeretes ablakok. A bejárat kapu fölött Péchy címer. A szentélyben dekoratív, oszlopos barokk főoltár Golgota-jelenettel. A barokk mellékoltár Szt. Anna képpel, rokoko szószék festett félalakokkal.

Kápolna

A plébániatemplom közelében álló eklektikus építmény. Szoborfülkéjének nyílása lemetszett élű, csúcsíves. A párkányzat fölött, szélein volutákkal bővített timpanon, 1861-es évszámot viselő kronosztikkonnal. A kápolnában faragott, festett barokk Nepomuki Szt. János-szobor áll.

Fáj

Római katolikus templom

A barokk templomot a helyi földbirtokos, Fáy László építtette 1774-ben. Főhomlokzat fölötti tornyán fönt három szegmensíves ablak, a középső alatt kis körablak. A torony sarkain és a homlokzaton lizénák. Az oldalsó falmezők fülkéiben Keresztelő Szent János és Szent Pál szobra. Bejárata előtt újabb, sátoztetős előtér, oldalain félkörös nyílásokkal.

Egyboltszakaszos hajója és szentélye csehsüvegboltozattal, félköríves apszisa negyedgömb boltozattal fedett. Orgonakarzatát két ion pillér tartja. A szentély oldalfalán Mária mennybemenetele, a hajó mennyezetén a négy evangélista, az orgonakarzaton Nepomuki Szent János vízbedobását ábrázoló freskó, mindegyik erősen átfestve. A rokokó főoltár tabenákuluma mellett adoráló angyalok, kétoldalt Szent István és Szent László szobrai. A ratabulumon fönt Szentháromság, a zárópárkány két szélén kisméretű Szent Pál és Szent János szobor. A szentély két hátsó falpillérén, konzolokon két egyházatya szobra. A hajóban balra rokokó szószék, hangvetőjén női szent alakja, kehellyel a kezében. Jobbra a mellékoltáron Mária kegykép, kétoldalt konzolokon Gábrriel és Raphael arkangyalok szobrai. Díszes fafaragványos barokk orgonaszekrény zenélő angyalok szobrával.

Abaújvár

Református templom

A Hernád kiszélesedő völgyére néző dombtetőn álló, viszonylag nagyméretű gótikus templom hajója és szentélye – román kori előzmények után – a 14. században épült. Középkori eredetű az 1793-ban megújított támpilléres erődfala is. Neogótikus tornyát az 1866-os felújításkor emelték főhomlokzata elé. Hajója téglalap alaprajzú, szentélye a nyolcszög három oldalával zárul. Támpillérei részben középkoriak, részben 19. századiak.

A hajó részben múlt századi falában három félköríves záródású nagyobb ablak és egy kisebb, román kori karzatablak nyílik. Szentélyablakai közül csak a keleti

maradt meg eredeti mérműves formájában. A többi félkörívesre alakították, de a külső oldalon eredeti csúcsíves záradékok is látható. A hajó 1754-es festett famennyezete elpusztult, egyes deszkái a padok alatti padozatban vannak. Jelenleg vakolt sík mennyezet fedi. Szentélye élszedett, csúcsíves diadalívvel, csatlakozik a hajóhoz, kétboltszakaszos, gótikus bordás, csillagos záróköves keresztboltozattal fedett.

A hajó északi és a szentély északkeleti falán 14. századi, jelenleg letakart falképek várják restaurálásukat. Berendezése barokkos vonalú padokból és egy 1754-ben készült, egyszerű vakolatdíszes falazott szószékből és faragványos koronából áll.

Abaújdevecser

Római katolikus temető kápolna

1751-ben épült, majd 1776-ban megújították az igénytelen külsejű, kisméretű épületet. Barokk főhomlokzata a 20. századi toldalék felépítése után felismerhetetlenné vált, mindössze törtíves-hullámos oromfala maradt meg. Az oromfal mögött deszkaborítású, bádoggúlisakos huszártorony ül. Hajóját egyetlen csehsüvegboltozat, félköríves szentélyét negyedgömbkupola fedi. A hajót kétoldalt egy-egy szegmensíves ablak világítja meg. Provinciális barokk oltárépítményén Szt. István és Szt. László faszobra áll.

3.3. Egyéb látnivalók

G ö n c

Gönc gazdag történelmi, kulturális örökséggel rendelkezik. Valamikor jelentős település volt: 1647-ig Abaúj megye székhelye, a Tokaj – hegyaljai borvidék egyik kereskedelmi központja.

Tájház (Huszita ház)

A Huszita-ház vagy Cseh-ház néven ismert építmény, őrzi a XV. sz.-ban a Felvidéken hódító husziták építészeti hagyományait. A tájház felépítése: mészhabarcba vakolt kőfalazatú, megemelt lakószinttel, szűk ablaknyílásokkal, erős nyílászárókkal. A ház alatt pince húzódik, amely a telek

Református temető

Református és zsidótemető, amelyben XIX. és XVIII. századi kő síremlékek sírkövek láthatók.

Kolostor rom (Pálos)

A településtől keletre kb. 3 km-re a Zempléni hegységben található. XIV. sz. közepén építette Nagy Lajos király a gótikus stílusú boldogságos Szűz Mária tiszteletére a pálos rendi kolostort és templomot. A templom egyhajós, három bolt mezőre oszló, diadalíven át jutunk a nyolcszög három oldalával záródó szentélybe.

A b a ú j v á r

A település nevében szereplő vár a település ÉNY- i felében, az Eperjes-tokaji hegység előtt húzódó dombhát Hernád parti teraszán állt. Ma már nem látható. A honfoglalás utáni kővár egy hajdani prehisztorikus földvár területére épült.

Az Árpád - korban megyeszékhely volt. A várat, hagyomány szerint Aba Sámuel építtette a XI. században. Ma csak alapfalai láthatók. A község legszebb építészeti emléke a fallal körülvett, XIV. sz.-i gótikus erődtemplom. Szentélyében érdekes zárókövek és korabeli freskók töredékei láthatók.

T e l k i b á n y a

A középkorban arany- és ezüstbányák voltak, erre utal a község neve is. Ma üdülő jellegű község, a zempléni turistaforgalom egyik központja. A község látnivalói a kopjafás temető, a XV. sz.-i gótikus református templom (1624-ben

átépítették, benne festett famennyezet; a torony 1892-ből való). A múzeumban hely- és ipartörténeti kiállítás látható.

Földvár

A falu határában lévő kerek alakú, erősen sziklás kis dombon áll a prehisztorikus földvár maradványai, amely Telkibánya fénykorában fallal körülvett középkori városnak volt a területe.

Érc-és Ásványbányászati Múzeum

A múzeumban ipartörténeti (bányászat-technológiai), kuriózumnak számító kerámia, helytörténeti és erdészeti kiállítás tekinthető meg. A múzeum kiállításának egyik része a Zempléni-hegység ásványbányászatának emlékanyagát, a bányászat és erdőgazdálkodás kapcsolatának dokumentumait mutatja be. Látványos része a kiállításnak az 1825-1906 között működő, legelső magyarországi keménycserépgyár termékeit bemutató anyag.

F o n y

Tájház

A fonyi Tájház épülete a környék hagyományos építészeti stílusjegyeit hordozza magában, az épület belső elrendezése, berendezései a népi értékrend, hagyomány szerint lett kialakítva.

H e j c e

A település környékén neolitikus bükki kultúrába tartozó őskori telephelyeket találtak a régészek.

Püspöki kastély (műemlék)

1700-as években épült copf stílusban, beépített kápolnával. Gróf Eszterházy Károly egri püspök építtette.

Barokk hidak

A településen átfolyó Szerencs-patakon ívelnek át építészeti értékeket képviselő barokk hidak.

R e g é c

Római katolikus templom harangjai

A hagyomány szerint a lerombolt, lakatlan várból hozták el. A nagyobb harang felirata: „1667 FRAN RAKCZY PRIN TRANSIL”, amelyet I. Rákóczy Ferenc öntetett, és 1906-ban, amikor II. Rákóczy Ferenc hamvait Rodostóból hazahozták, akkor a harangot díszkísérettel vitték Kassára.

A b a ú j d e v e c s e r

Eredetileg királyi várbirtok volt. Devecser Forróhoz tartozott és jelentős szőlő "hegye" volt. Itt élt és dolgozott Csoma József földbirtokos a szenvedélyes gyűjtő, történész és heraldikus. Magángyűjteménye felbecsülhetetlen értékű volt, amely a kastélyában volt kiállítva.

G i b á r t

A közelben lévő földvár alatt terül el a Gata - völgy, ahol őskori leleteket (csonteszközöktől a vaskorig) találtak (bronz és vaskori leleteket). 1800-as években a település két részét a vármegye által építtetett nagyszabású vashíd kötötte össze.

Nevezetességei:

- Szentimrey - család kúriája
- **Villamos erőmű**

1903-as hernádi Báró Harkály építtette. Az ipari műemléknek számító erőmű jelentősége az, hogy hazánkban a második vízerőmű, és az első olyan, amelyik váltóáramot termelt. A vízi erőmű üzembe helyezésével történt meg a környező települések villamosítása. 1800-as években vízimalom működött a településen, amely 1864-ben a Tarnóczy-család tulajdona.

F e l s ő g a g y

Felsőgagy már az ősidőkben lakott hely volt. Eredetileg az Aba nemzetségből származó híres Gagyai család birtoka, amelyhez hozzá tartozott Alsógagy, Gagyvendégi és Gagybátor is.

4. IDEGENFORGALMI HASZNOSÍTÁS

A turizmus fontossága a gazdaságban

A magyar turizmus jelentősége az elmúlt évek során a gazdasági eredmények elég látványos javulása eredményeképpen felértékelődött. A turizmus hozzájárul a GDP növekedéséhez (9%), a fizetési mérleg egyensúlyának javulásához, és nem utolsósorban több mint 300 ezer főfoglalkozású munkahelyet biztosít a nemzetgazdaság számára. Ezzel egyenértékű előnyként értékelhető, hogy a turizmus alkalmas a gazdasági növekedés élénkítésére, és a kül- és belső gazdasági egyensúly erősítésére.

A magyar idegenforgalom az elmúlt tíz év során megháromszorozta bevételeit. Országos szinten az 1999. I. félévi számok alapján mind a vendégéjszakák, mind a vendégek száma, valamint a kereskedelmi szálláshelyek szobafoglaltsága valamivel elmaradt az elmúlt év hasonló időszakához képest. Megyénkben az első félév idegenforgalma sokkal kedvezőbben alakult az országos átlagokhoz képest, mind a vendégek száma, mind a vendégéjszakáké jelentősen meghaladta az elmúlt időszak vendégforgalmát. A vendégforgalmi adatok azt mutatják, és az

előzetes I-III. negyedévi vélelmezett adatok is azt támasztják alá, hogy megyénkben a belföldi idegenforgalom jelentős növekedést mutat.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében már 1995-ben körvonalazódott, majd az elkészült idegenforgalmi fejlesztési stratégia is megfogalmazta az idegenforgalom jelentőségét a megye szerkezet-átalakításának segítése érdekében. A megye adottságaiból, értékeiből eredően a gazdaságfejlesztési stratégiának meghatározó területe a turizmus. A turizmusfejlesztés célja a megyében, hogy határozott arculattal rendelkező, országosan is meghatározó súlyú célterületként jelenjen meg Magyarország turisztikai kínálatában. A megye rendelkezik idegenforgalmi fejlesztési stratégiával, melynek egyik kiemelt fontosságú célterülete a kulturális turizmus, mely úgy került megfogalmazásra, hogy turizmus-orientáltan kerüljenek feltárássra és megőrzésre a megye turisztikai és kulturális értékei. A megye természeti, és nem utolsósorban kulturális értékei a turizmuson keresztül is a megye arculat és imázs elemeivé válhatnak.

Turisztikai információs rendszer

Magyarországon 1981-től (Budapesten) folyik kizárólagos turisztikai információs szolgálat, adatgyűjtés. 1992 óta folyamatosan országos hálózattal rendelkező turista információs rendszer alakult ki, közismert nevén TOURINFORM. Ezek az információs irodák az Országos Turisztikai Információs Rendszert (OTIR) használják egységesen, a teljes országos adatbázist birtokolva. Az OTIR rendszer a Magyar Turizmus Rt tulajdona, az adatok gyűjtését és a turisták felé történő továbbítását a Tourinform hálózaton keresztül végzi. A rendszer három alrendszerből áll: térképészeti alrendszer, adatbázis alrendszer, multimédia alrendszer.

A térképészeti alrendszer Budapestet és 190 vidéki város turisztikai információs pontjait mutatja, térkép formában, lehívható módon. Az adatbázis alrendszer a kulturális turizmus területéről igen fontos adatbázissal és a gyűjtési módot is figyelembe véve naprakész információkkal rendelkezik a műemlékek,

templomok múzeumok témakörben, rendezvények, programok, szórakoztató és szabadidős lehetőségek körében. A multimédiás alrendszer feltöltése és rendszerbe állítása folyamatosan és tetszőlegesen történik.

Mint ahogy az elmondottakból is kitűnik, a turizmus területén olyan naprakész információs rendszer alakult ki, országosan, több mint 100 információs ponttal, mely így az országot lefedi, mely rendszer a közművelődési informatikai rendszerekkel összehangolva jelentős előrelépés lehet a jövőben.

A potenciális turisztikai kínálat jellemzői

A vizsgált körzet hazánk legszebb tájai közé tartozik, egyik fontos gazdasági ágazata lehetne az idegenforgalom. Kevés hely van az országban, ahol a történelmi múlt, a földrajzi fekvés, a sajátos vulkanikus geológiai viszonyok, a különleges értékű növénytakaró és állatvilág, a természeti értékek és ritkaságok, valamint az építészeti és kultúrtörténeti emlékek sokasága ilyen gazdag esztétikai élményt nyújtanak.

Az utóbbi néhány évben a falusi üdülést, pihenést, és a természet közelségét kedvelő hazai és külföldi turisták egyre nagyobb népszerűségének örvendő térségévé vált a mikrokörzet, nem kis részben az itt élő lokálpatrióták törekvéseinek köszönhetően.

A szinte karnyújtásnyira lévő erdők, a Zempléni Tájvédelmi Körzet, a bővizű forrásokban gazdag hegyek-völgyek a bakancsos turistáknak kellemes kikapcsolódással szolgálhatnak.

A világszerte reneszánszát élő **kerékpáros turizmus** számára ideális terepet kínál ez a vidék a kislevegű, lankás dombokon és hegyeken átvezető, a térség legfőbb látványosságait érintő úthálózatával. A **lovas turizmus** lehetőségét is magában hordozza a táj.

A geológiai értékek kedvelői és a **sziklamászás** rajongói itt bizonyosan "csemegézhetnek". A Zempléni hegység földrajzi értékeinek kataszteréből

kitűnik, hogy a térség minden négyzetmétere átlag 15 védett geológiai ritkaságot rejt.

A zempléni-abauíji hegyvidék már az Árpádházi királyoknak is kedvelt **vadászterülete** volt. A vidék ezt a vonzerejét máig is hűen őrzi: nagy genetikai értéket képvisel a gímszarvas és muflon populáció, s az itt honos vaddisznó törzs hazánk kimagasló minőségű állatállományát reprezentálja.

Tendenciák

Idegenforgalom

- A nemzetközi tendenciákkal összhangban az idegenforgalom nemzetgazdasági jelentőségének további felértékelődése várható.
- Felértékelődik a réteg és a speciális turizmus jelentősége, ahol várhatóan felértékelődhetnek a megye természeti adottságai.
- Nő a belföldi turizmus jelentősége.
- Nőnek a turizmussal szembeni minőségi, szolgáltatási igények és elvárások.

Turizmus

- Világviszonylatban tovább nő a turizmus nemzetgazdasági súlya.
- Tovább nő a réteg és a speciális szolgáltatásokat biztosító turizmus jelentősége.
- Tovább nő a belföldi és a falusi turizmus súlya az ágazatokon belül.
- A turisztikai célpontok versenye tovább erősödik, nő az ágazat szolgáltatás, illetve tőke igényessége.

Partnerek és versenytársak

A belföldi versenytársakhoz viszonyítottan a térség kitűnik:

- Adottságai változatosságával, történelmi és természeti gazdagságával
- Síelésre, hegymászásra is lehetőséget adó magashegységi jellegével
- Vadászati lehetőségeivel.

Gyengébbnek minősül azonban a megközelíthetőség, a szállásellátottság, a vendéglátóhelyek, a közbiztonság és a vendégfogadói szemlélet tekintetében.

4.1. Természeti értékek hasznosítása

A kistérség természeti adottságai, sajátos zártsága, aprófalvai az idegenforgalom szempontjából előnyös lehet, a falusi turizmus fejlesztése számára nyújt kedvező feltételeket. A szolgáltatás színvonalának javításával és a programlehetőségek számának bővítésével jelentősen növekedhet a térségbe látogatók száma.

A falusi turizmusban a falusi élet iránti vonzalom, az aktív pihenés lehetősége, a csend, nyugalom, szép vidéki táj és a térséghez fűződő népszokások, hagyományok megismerése iránti vágy jelenhet meg, mint belső készítő erő.

Ökoturizmus

A gazdag és különleges élővilág és a hagyományos gazdálkodás megismerését és védelmükben való tevékeny részvétel, élményt nyújtó programok és ehhez kapcsolódó környezetbarát szállás és egyéb szolgáltatások kínálata a Csereháton

A védett növénytakasulásaikról is nevezetes Regéci-várhegy, a Telkibánya melletti jegesbarlang, a Boldogkő várához alapot adó Bodókő, a boldogkőváraíjai

kőtenger a hegység legnevezetesebb természeti attrakciói. A hegyvidék legértékesebb térségeit tájvédelmi körzetek védik, és ugyanakkor teszik a turisták számára is láthatóvá.

Mivel a kistérség igen nagy területe erdőkkel, hegyekkel borított és sok a védett természeti érték és ritkaság, nagyon sok jelzett *turistaút* található meg. Ezek rendszeres karbantartása és újrafestése megoldott, a Természetjáró Szövetség gondoskodik róla. Kiemelkedő jelentőségű, hogy megyénk teljes szélességében végigvezet az országos Kék Túra, mely a Zemplénben, a Nagy - Milicnél ér véget. A turistautakról jó minőségű és színvonalas turistatérképek állnak rendelkezésre.

A térség idegenforgalmi potenciáljának fejlesztése, illetve a szelíd turizmus meghonosítása érdekében természetismereti tanösvény és állatbemutató kialakítását tervezik. A tanösvény és az állatbemutató központi eleme a Fony község határában, az Agyagostető területén kialakítandó *Vadapark*, mely elsősorban a Zemplénben előforduló nagyvadfajok, illetve gyakori madár-és kisméltófajok bemutatását tűzi ki céljául.

Szükség lenne a Korláton található egyetlen feltárt termál hasznosítására is, amely jelentős vonzerőt képviselő *termálstrand* kialakítását eredményezhetné.

Lehetőségek, javaslatok

A fentieket szem előtt tartva és ismervén a kistérség potenciális adottságait, a következő turisztikai termékfejlesztési lehetőségeket javasoljuk:

- **Természetjárás:** A kistérség az országos Kék túra, valamint a Rákóczi túra útvonalán fekszik, de számos kisebb, gyalogtúrázásra alkalmas útvonal is található területén. A tartós, (1-2 hetes) üdülési igények alapját az erdei túrázás, a pihenési illetve ismeretterjesztő célú természetjárás adja, ami egyébként az egy napra érkező turistákat is vonzza. Az *erdei*

természetjárás feltételei rendkívül jók a kistérségben, de éppen ennek érdekei ütközhetnek legközvetlenebbül a természetvédelemmel. Ebből kifolyólag bárminemű turisztikai fejlesztés megvalósításához előzetes érdekegyeztetések szükségesek a Tájvédelmi Körzet illetékeseivel, különösen az újabb szálláshelyek kialakítása esetén. Azzal mindenképpen számolni kell, hogy a ZTK térségébe tartozó településeken a tömeges üdülőépítkezés ellentmondana a táj- és természetvédelmi érdekeknek, de az ilyen nagy méretekben történő fejlesztés egyébként sem lehetséges a jelenlegi feltételek között, hiszen a szükséges alapok hiányoznak, vagy nem megfelelőek (infrastruktúra, szennyvízkezelés, kereskedelmi ellátás). Javasolt azonban egy oktató tábor létrehozása, amely a gyermekek és felnőttek részére egyaránt lehetővé tenné a természeti értékek megismerését a természetvédelem gyakorlásában. Ehhez illeszkedne a hegyvidéki aprófalvak mindennapi életének, az ősi foglalkozások (pl. fafaragás), az őshonos házi- és vadon élő állatfajok (mangalica sertés, kendermagos tyúk, szürke marha), valamint a hagyományos paraszti gazdálkodás és az előállított termékek bemutatása. Az oktató tábort a kistérség azon településein kellene elhelyezni, amelyek a ZTK területén belül helyezkednek el (Mogyoróska, Regéc), ezek közül is inkább Regéc javasolt, mivel Mogyoróska esetében az újabb tömegszálláshely kialakítása már káros lenne a falura nézve. A tábor résztvevőinek elszállásolásában egyébként a többi, elsősorban a ZTK határán fekvő falu magánszálláshelyekkel rendelkező lakói is szerepet vállalhatnak (Hejce, Fony, Arka, Boldogkőváralja, Boldogkőújfalu). A tábor területén a szálló mellett közös mosdóval ellátott sátorhely is kialakítható, valamint a szalonnasütéshez, bográcsételek elkészítéséhez szükséges feltételeket is célszerű lenne megteremteni. A központi épületben előadások keretében, diák, videó, preparátumok segítségével mutatnák be a környék geológiai és biológiai értékeit. A Tájvédelmi Körzeten keresztül vezetne egy tanösvény, amelyen egy ismertetőfüzettel a résztvevők, és más érdeklődő

turisták végigsétálhatnak, esetleg az oktató kíséretében is. Feltétlenül szükséges lenne a program sikeres kivitelezéséhez a különböző útjelző táblák, esetleg a kétnyelvű ismertető táblák kihelyezése a nevezetességeknél, amelyekre fel szeretnénk hívni a turisták figyelmét. A tanösvény mentén etetők, itatók, leskunyhók lennének kihelyezve, ahonnan a legnagyobb eséllyel megfigyelhetők az éhüket és szomjukat oltó madarak és egyéb állatfajok. Esetleg lovas kirándulásokat is lehetne ezen az útvonalon szervezni. A tábor közelében a vadon élő állatok természetes körülmények között történő megfigyelésre szolgáló objektum (magasles a vadetető, dagonyázóhelyek közelében) a fotózásra is lehetőséget adna. A közelében kialakított pihenőházban pedig lehetőség lenne alkalmi ellátásra, rossz idő esetén a behúzóásra.

A fent említett program a természet megismerését szolgálná, az igényeknek megfelelően indulhatnak innen kirándulások a kistérség más településeire is, ahol például kulturális programok keretén belül másfajta kikapcsolódási lehetőségekben lehetne részükhöz a vendégeknek.

- **Kerékpáros túrák:** az előzőekben tárgyalt természetjárás adja a kiindulópontját ennek a turisztikai terméknek is, így a Tájvédelmi Körzet és az említett erdei turizmus ezen a területen szintén kitűnő lehetőségeket kínál. A biztonságos közlekedéshez azonban szükség lenne kerékpárút kiépítésére, amely nem kell, hogy mindenütt szilárd burkolatú legyen, de összekötné a településeket egymással (a közutaktól függetlenül), és a ZTK területével, s a kijelölt kirándulóhelyekkel. A kistérséget be kellene kapcsolni az országos kerékpárút-hálózatba, a Gönc-Pálháza kerékpárúthoz például csatlakozhatna, de külön kiépíthető lenne egy Hernád-völgyi kerékpárút is, amely jelentős hosszúságú szakaszon a Hernád gátján haladhatna végig, ahonnan könnyedén elérhetőek lennének a fontosabb "kulturális kis központok" is (Boldogkőváralja, Hejce,

Vizsoly). Ez elsősorban a kistérség önkormányzatainak összefogásával és támogatásával lenne megvalósítható.

- **Gomba- és gyógynövénygyűjtő túrák:** a gyalogos túrákon, főként esőzések után, kitűnő gombászhelyek kínálják magukat a kistérségben. A nedves, vizenyős rétek, ligetek pedig tele vannak gyógynövényekkel (kakukkfű, vérehulló fecskefű, stb.). érdemes lenne ismertető foglalkozásokat szervezni, ahol az érdeklődők megismerkedhetnek a mérgező és ehető gombafajtákkal, a gyógynövények hasznosításának lehetőségeivel, másrészt pedig elméleti tudásukat felhasználva, saját maguk gyűjthetnék össze a saját maguk számára hasznosítható fajtákat.
- **Sportturizmus:** A kistérség természeti adottságai (nagyarányú erdősültség, domborzati adottságok, a Hernád folyó) a különböző sportokban kikapcsolódást kereső turisták számára is kiváló lehetőségeket nyújtanak. A környék erdői tájfutásra, terepfutásra alkalmasak. Versenyeket és edzőtáborokat is lehetne itt tartani, hiszen a csoportok együttes elszállásolására is van lehetőség néhány településen. A Hernád folyó mind vadvízi túravezetésre, mind horgászatra alkalmas. A folyó kezelője horgászvízként az Észak-Magyarországi Horgászegyesület. A horgászatra különösen alkalmas helyek egy része véleményük szerint pontosan a kistérség területére esik (Hernádcéce, Vizsoly környéke). Kempingezésre alkalmas területeket is találunk - főleg Hernádcécénél - a sekély, hosszan elnyúló, mocsári tölgyesekkel övezett parton. Kisméretű vadkempingezés egyébként jelenleg is működik a Hernád partján Hernádcécénél és Vizsolynál.
- **Termálturizmus:** A Zempléni hegység nyugati peremén sorakozó posztvulkanikus források sorába tartozik Korlát 24 °C-os, gyógyhatású ásványokat tartalmazó, hasznosításra váró forrásvize, a Taploca forrás. Hasznosítását korábban akadályozta az, hogy az érintett földterület magán kezben volt. Jelenleg mind a forrás, mind pedig a hozzá tartozó 785 m² terület (legelő) a helyi önkormányzat tulajdonában van. Továbbra is

gondot jelent a terület leghatékonyabb kihasználása lévén, hogy a turisztikai célokra alapuló beruházáshoz szükséges motiváló tényezők - anyagiak -, megfelelő színvonalú infrastrukturális háttér, de legfőképpen egy vállalkozó szellemű beruházó- még mindig hiányoznak. A gyógyhatású hévíznek minősülő forrás elsősorban hazai rekreációs igények kielégítését szolgálhatná, ám üdülési célú hasznosításához további, mélyebb vizsgálatok szükségesek.

- **Lovas turizmus:** további fejlesztése elsősorban a Hernád-völgyben javasolható a kedvezőbb domborzati viszonyok miatt. A nagyobb állatállománnyal rendelkező lovasközpont kialakítása semmiképp sem javasolt, mivel olyan nagy méreteket öltő kereslet még nem jellemző a térségbe érkező vendégek körében. Az egy-két ló háztáji tartása és aktív bevonása a turisztikai kínálatba viszont reális fejlesztési cél, hiszen még a hegyvidéki fekvésű településeken is vannak hagyományai a lótarásnak, sőt a lovagoltatással egybekötött vendégfogadásnak is. A boldogkőváraljai Aditon Bt. lovagoltatást, Mogyoróskán a Napkelte vendégház pedig lovas túrázást és sétakocsikázást vállal, saját telephelyeiken tartott lovakkal. Az elmúlt évben még egy vállalkozóval bővült a lovas szolgáltatásokat kínáló falusi vendéglátók köre, aki Fonyban lovaglási lehetőséggel, sétakocsikázással, lovasszánnal, és hintózással várja vendégeit.
- **Kultúrtörténeti túrák:** a természeti adottságok mellett kiváló építészeti-kultúrtörténeti értékekkel is találkozhat az ide látogató turista, melyek talán a legkiemelkedőbb turisztikai vonzerőt képviselik a kistérség palettáján. Közülük is a legkiemelkedőbbek a boldogkői és a regéci vár, valamint a települések már korábban említett nemesi kúriái, melyek megtekintését össze lehetne kapcsolni egy komplett túra keretén belül, és működtetni lehetne akár *vándortúrák*ént is. A túra jellegéből adódóan a vendégforgalom és a fogyasztás tekintetében az előnyökből több falu is részesülhetne. Az elszállásolásban a magán szálláshelyek is nagy segítséget nyújthatnának, sőt a kimondottan rájuk alapozott túrák

szervezése is megoldható lenne egy-két település kivételével (pl. Korlát, Hernádcéce). A program tovább bővíthető - például esti kikapcsolódás és szórakozás címszó alatt - a régi borospincék megtekintésével, ahol alkalomszerűen hagyományos és különleges ételekkel egybekötött borkóstolásra és csendes mulatozásra is sor kerülhetne (Hejce, Fony, Boldogkőváralja). Gondot jelenthet viszont a több száz éve pincék állapota, az ülőalkalmatosságok hiánya, és a kis méretű pincék esetében a fogadóhelység hiánya. Sajnos a bortermelés az elmúlt néhány évtized során jelentősen lecsökkent, igaz a kistérség borai sohasem jelentettek túl nagy vonzerőt (vö. a közeli Tállya boraival). A fellendítés érdekében lehetne településeken belüli, gazdák közötti, és települések közötti - borkóstolással egybekötött - borversenyeket rendezni, ahol a "zsűri" tagjait esetenként a vendégek alkotnák.

- **Hagyományőrző túrák:** A falvakban még élő - főként egyházi - ünnepek, szokások megtekintése is izgalmas programot nyújthat egy városból érkező ember számára. Ilyen programok megszervezésére alapul a következő események szolgálhatnak: búcsúk, hegyvidéki falunapok rendezvényei, gasztronómiai bemutatók, versenyek, aratóünnepek, szüreti mulatságok, disznótorok, és a különböző népi mesterségek bemutatása. Egyedi, illetve minőségi kézműipari termékek piacra történő előállítás a kistérségben nem jellemző. Néhány háznál pokrócszövés, kosárfonás, és fonott bútorok készítése folyik (Vizsolyban). Vilmányban kosárfonással két nő foglalkozik, de nem vállalkozókként. Szövással Boldogkőváralján két személy foglalkozik, szintén csak kedvtelésből űzik azt. Baskón pedig él egy néni, aki szövással, egy másik pedig koszorúkészítéssel foglalkozik. Hejcen él Nemes Sándor fafaragó mester, munkáiból állandó kiállítás tekinthető meg a falu egyik közterén, a szoborparkban. Érdemes lenne a még élő, kevés számú szellemi tőkét megragadni, összefogni (pl. egy tájház keretein belül) és a kézműipar fellendülését is elősegítve "néphagyományőrzés" címen túrákat szervezni az érdeklődőknek. A

tájház(ak) kialakítására bármely üresen álló, hasznosítatlan épület megfelelne, akár a volt gazdasági épületek is, a megfelelő átalakítási-felújítási munkálatok elvégzése után (erre alkalmas lenne pl. a Hejce határában lévő, valamikor magtárként funkcionáló épület, melyet jelenlegi tulajdonosa pontosan ilyen célból szeretne egyszer hasznosítani, csak a megfelelő beruházó partnerre vár).

- **Agroturizmus:** a kistérségben az agroturizmus célterületei elsősorban azok a települések lehetnek, ahol az agrártermelésnek kifejezetten rosszak a feltételei, így az ott élők nehezen boldogulnának a versenyszféra feltételei között (viszont a támogatási rendszer nekik kedvez). Turisztikai szempontból javasolható, hogy főként a környezetbarát- és biotermelést preferálva, a régi magyar állatfajták tartásával (pl. mangalica sertés, kendermagos tyúk, szürke marha) foglalkozzanak a helyi gazdák. A saját előállítású termékeket lehetőleg hagyományos módon dolgozzák fel (tehéntúró, juhsajt, házi sütésű kenyér, sütemények, gyümölcsaszalványok), és helyben is értékesítsék. Célszerű lenne továbbá a különböző paraszti munkák programszerű bemutatása (aratás és aratóbál, szüreti munkálatok és multságok).

4. 2. Műemlékek hasznosítási programja

A kistérség gazdag kulturális örökséggel rendelkezik, településszerkezet, műemlék-jellegű épületek, népi építészeti értéket hordozó épületek találhatóak itt, ezeknek jó része azonban felújításra szorul.

Általános cél: a települések épített környezetének fejlesztésével, illetve a műemléki védettségű építmények rehabilitációjával, felújításával az idegenforgalmi ágazat feltételrendszerének javítása, a polgárság helyi identitásának növelése, a lokálpatriotizmus megerősítése.

Az épített környezet és értékek védelme, állapotának javulása. A lakosság közösségi életterének minőségi javítása, biztosítása, komfortérzetének javítása. A kistérség védettséget élvező építészeti emlékeinek felújítása, karbantartása, helyreállítása. Védettséget élvező köztéri attrakciók karbantartása, védelme. Közcélú zöldterületek minőségi javítása, kialakítása. Fontos, hogy a térség minden egyes települése rendelkezzen településrendezési tervvel.

- Borsod-Abaúj-Zemplén megye épített környezete az európai örökség önálló része - saját - másutt nem fellelhető jellegzetességekkel.
- A kistérségben számos védett terület (műemléki), védett épület található, ezek több mint fele egyházi és népi műemlék.
- A térség várral, várossal és kastéllyal rendelkezik. Ezek feltárása, védelme, idegenforgalmi hasznosítása a legtöbb esetben nem megoldott.

A kultúra, mint fontos idegenforgalmi termék

A kulturális turizmus kulcsszerepet játszik a turizmus stratégiájában, amennyiben jelentős mértékben hozzájárul a turisztikai szolgáltatások sokszínűségének növeléséhez, és a változó keresleti tendenciákhoz való jobb alkalmazkodáshoz. A kulturális örökség, valamint a helyi és regionális kultúrák iránti növekvő érdeklődés, a kulturális tényezők gazdaságfejlesztést szolgáló erőként való megjelenése illetve a turizmus, a szabadidő töltés és a művészetek

összefonódásának felismerése egyaránt hozzájárultak a kulturális turizmus felértékelődéséhez.

Az utóbbi időben széles körben osztott vélemény, hogy a kulturális- és turizmus politikát célszerű összehangolni, kialakítva a megfelelő mechanizmusokat, a szakemberek közötti információcserét. Ezen az úton még csak a kezdeti lépéseket tettük meg.

A turisztikai vonzerők között a legfontosabb szerep az elmúlt időszakban a kultúrának jutott. Ezért is értékelődhet fel, hogy a kulturális és idegenforgalmi intézményrendszerek országosan, regionálisan és helyben is szorosan együttműködjenek. Az együttműködés elsősorban az információs rendszerek - kulturális és turisztikai – terén szükséges, ezeknek önállóságuknak megtartása mellett egymást is kell szolgálniuk. Egyik igen fontos elem az információs rendszerek összehangolása, a párhuzamosságok megszüntetése.

4.2.1. Vallási turizmus

A turizmus egyik ága a vallási turizmus. Az emberek nemcsak azért mennek el egy templomba, hogy gyakorolják a vallásukat, hanem azért, hogy gyönyörködjenek a művészi munkákban. Egy oltárban, egy freskóban, egy szoborban. Egy ismert kegyhelyet már csak az ismertsége miatt is látogatják a turisták.

Nem lehet azt mondani a turizmus egyik válfajára sem, hogy kiemelt, vagy kevésbé kiemelt egység. Így a vallási turizmusra sem.

Magyarországon is sok ismert, híres város, falu van, amelyek a vallási turizmus kereteiben látogatják a legtöbben. És vannak olyan települések, templomok, emlékhelyek, melyek jóval kevesebb turista ismer, pedig érdemes felkeresni azokat is vallási turizmus keretein belül.

Napjainkra a vallási turizmus kiszorította a vallási kötelezettséget. Az emberek nem feltétlenül azért mennek el egy kegyhelyre, vagy templomba, hogy a vallás parancsainak engedelmeskedjenek, hanem művészeti érdeklődésből; azért, mert divatos hely, mert sokan mennek el oda; esetleg történelmi, irodalmi érdeklődésből. Láthatjuk, hogy az évszázadok alatt a vallási okokból utazók rétege kiszélesedett, és már nem „követelmény” a vallási elkötelezettség.

Igen nagy tömeget mozgat meg a vallási turizmus, fejlődése együtt jár az idegenforgalom kialakulásával. Az utazások nagy része valamilyen egyházi ünnephez kapcsolódik, így szakmailag jól tervezhető, és szinte teljesen független az időjárástól. Gyakran nemzetközi kongresszusokra, táborokra, fesztiválokra kerül sor, mint például a Reformátusok Világtalálkozója, a Jehova Tanúi Kongresszusra, vagy a Zsidó Kulturális Fesztiválra.

Az egyetlen hivatalosan is elismert magyar szerzetesrendről sokkal többet kellene tudnia egy magyar embernek. Az iskolákban nem tanítják, nem ismertetik meg a gyerekekkel, és a felnőttek nagy része sem ismeri őket. Körülbelül ezer éves múltra tekint vissza a rend, az alatt hatalmas kolostorokat építettek, olyan csodákat tettek, hogy megérdemelték volna a szentté avatást.

Az országban ma is számos pálos kolostor, templom romjai állnak, rendbe kellene hozni a jobb állapotban lévöket, és a nagyközönség számára látogathatóvá tenni.

Európai kultúrtörténeti szempontból is érdekes a térségben a görög katolikus vallás jelenléte és emlékei Baktakéken, Rakacán, Kányban, Mogyoróskán (görög katolikus templom és ikonosztáz).

5. A FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK VIZSGÁLATA

Ahhoz, hogy megtudjuk, mely terméknek milyen esélyei vannak a turisztikai piacon (stratégiai tervezés), meg kell vizsgálni az erősségek mellett a gyenge pontokat, a lehetőségeket és a veszélyeket is. Erre alkalmas módszer a SWOT-analízis, amely megmutatja a kistérség turizmusának esélyei egy versenyképes turisztikai termék kifejlesztéséhez.

Erősségek	Gyengeségek
Természeti környezet	
Ipari szennyező forrásoktól mentes, jelentős tájképi értéket képviselő természeti környezet (nagyarányú erdőszültség, hegyvidéki-ligetes táj)	
Jó minőségű vadászható vadállomány	
Zempléni Tájvédelmi Körzet (érintetlen területek, különleges és gazdag élővilág)	Könnyen sebezhető értékek
Hernád folyó, patakok, források	Kommunális szennyeződések, rendben tartás hiánya
Országos turistavonal menti fekvés	Turistajelzések, esőbeállók hiánya
Határközeli fekvés	Periférikus fekvés, centrumok nagy földrajzi távolsága
Belső területek elzártsága	Elszigetelődés, lemaradás
Gazdasági környezet	
	Tőkehiány
	Kedvezőtlen hitelfeltételek
Hagyományos háztáji gazdálkodás	Rossz földminőség, kedvezőtlen domborzati adottságok
Hagyományos mezőgazdasági termékek	Feldolgozó kapacitás hiánya, értékesítési csatorna kiépületlensége, állattartás már csak elenyésző mértékben
Ipartelepek hiánya	
Infrastruktúra	
Oktatás (óvoda, általános iskola)	Működés pénzügyi feltételei nem kielégítő,
	Szakoktatás hiánya (falusi turizmuson belül is)
Szociális étkeztetés, házi kifőzdék	Vendéglátó-hálózat fejletlensége, étkezési

	lehetőségek hiánya
Közművesítettség	A lakások nagy része csak a legalapvetőbb infrastruktúrával van ellátva (áram, közüzemi víz)
	Közcsatorna abszolút hiánya, szilárd hulladék elhelyezésének megoldatlansága
Közellátás	Kiskereskedelmi ellátás szinte csak élelmiszer- és italboltokra korlátozódik
	Postahivatal csak a települések egyharmadában
Aprófalvas településhálózat	Mostoha ellátottság
Falusi vendéglátás	Hiányosan kiépült hálózat (egyres települések felkészületlensége a vendégfogadásra)
Gazdag építészeti-kultúrtörténeti kínálat (várak, kúriák, templomok, pincék)	Felújítás, kellő védelem hiánya
Olcsó, üresen álló hagyományos parasztházak, középületek	Ingatlanközvetítés hiánya
Bővíthető szálláskapacitás, javuló komfortfokozat	
	Környezetkultúra hiányosságai
Közúti és vasúti közlekedésbe bekapcsolt térség	Nehézkes megközelíthetőség (ritka buszjáratok, menetrendbeli illeszkedés hiánya), utak rossz minősége
	Belső kommunikációs rendszer kiépületlensége, információhiány
	A kistérségre jellemző reklámhordozók, ajándéktárgyak hiánya
Számítógépek	Egyéni felhasználás csekély, szakértelem hiánya
Crossbar-telefonhálózat	
Kábel-televízió hálózat	Csak néhány településen
Helyi újság	
Társadalmi környezet	
Szabad munkaerő	Munkanélküliség demoralizáló hatása
	Szakképzetlenség, a munkapiaci keresletnek nem megfelelő képesítéssel rendelkező, főként ipari szakmunkások

	Idegennyelvtudás hiánya
	Cigány népesség nagy aránya
	Aktív korosztály hiánya, fiatalok elköltözése, értelmiség hiánya
	Közömbösség, befelé fordulás
	Innovatív lakosság alacsony aránya
Együttműködés	A falusi vendéglátás terén kialakulatlan
Vendégszeretet	
	Informáltsági szint alacsony
	Vendéglátók csak részben elégedettek, negatív kisugárzás
Hagyományok, szokások	
Hagyományos (ősi) mesterségek	Szellemi szolgáltatások hiánya

A meglévő turisztikai adottságok jelenleg csak helyi vonzerőt képviselnek, az ide látogató turisták a településeken csak rövid időt töltenek, és keveset költenek. Gondot jelent továbbá az is, hogy a turizmus rövid szezonú (főleg a nyári és kora őszi hónapokra esik), ami a jelentősebb jövedelemhez jutás tényét abszolút kizárja. Ezek a tényezők pedig nagyban hozzájárulnak egy térség népességmegtartó-erejének növeléséhez. A turisztikai programok megszervezésekor tehát azt kell szem előtt tartani, hogy a megvalósításukkal a vendégeket lehetőleg huzamosabb ideig a térségben tartsák, és helyi vásárlásokra ösztönözzék.

Egyéb, a turizmus fejlesztését szolgáló javaslatok:

- ***"Meggyőzés"***: a kistérség számos olyan adottsággal rendelkezik, melyek elengedhetetlen feltételei egy komplex turisztikai termékcsomag kifejlesztésének (természeti, építészeti, kultúrtörténeti értékek). A színvonalas kínálat azonban a fenntartható fejlődés szempontjából a turizmus esetében is alapkövetelmény, amit biztosítani csakis *megfelelő, "pozitív hozzáállású" társadalmi környezetben* lehet. Az embereket először is meg kellene győzni a turizmus jövedelemtermelő és

életkörülményeket javító hatásáról. Ennek érdekében közvetlen kapcsolatfelvétel szükséges, amely az ilyen, "toborzó" akcióknál a leghatásosabb módszerként működhet. Célszerű lenne előadások keretében megismertetni a résztvevőket a falusi turizmus, és a vendéglátás jellemzőivel, elsősorban arról, hogy a családokat kiegészítő jövedelemhez juttatja, kényelmes, időszakai munkalehetőséget kínál és nem utolsó sorban környezetkultúrát, kellemesebb és esztétikailag szebb életkörülményeket teremt a településeken (videofilmes oktatóanyag). Továbbá tudatosítani kell bennük azt, hogy a térség, ahol élnek nagyon sok, a civilizált életből kitzasztott értékkel bír, amelyeket közös összefogással megőrizhetnek az utókor számára, miközben hasznosíthatják is őket, természetesen csak bizonyos mértékek között. A konzultációval egybekötött előadások megtartására a helyi vendéglátókat kellene felkérni, akiket ismernek a résztvevők, és akik élménybeszámolóikkal, tapasztalataikkal is gazdagíthatják a programot. A figyelemfenntartás érdekében fontos, hogy az egyes előadások ne nyúljanak túl hosszúra (javasolt időtartam: összesen 3 óra, mely két-három előadást foglalna magába), és szemléltető jellegű legyen (kellékek: videó, diavetítő, TV)..

- ***Turisztikai és információs központ:*** a kistérség gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődését, felzárkózását, területi esélyegyenlőségének megteremtését nagyban szolgálhatná egy "teleház", illetve egy ehhez hasonló intézmény létrehozása és működtetése. Erre ma már a hátrányos helyzetű, elmaradott kistérségeknek is van lehetőségük, a különböző pályázási lehetőségek révén. A Magyar Teleház Szövetség homepage-én a szervezet funkcionális és strukturális felépítésén kívül az Országos Teleház Programról is tájékozódhatunk, s így az adottságoknak megfelelő lehetőségekről. A teleház bekapcsolása a turisztikai információrendszerbe, az információszolgáltatás a térségben elérhető turisztikai szolgáltatásokról, a vendégfogadás szervezése, kiszolgálása, a vendégfogadók egyenkénti megjelenítése pedig nagy segítséget jelentene

a kistérség turizmusának fellendítésében. A vidék társadalmi és közösségi értékeinek bemutatása, a települések, tájak vonzerejének növelése a programhoz való csatlakozás esetén hatékonyan és bővebb körben megoldható lenne (országos hálózatra való felkerülés, esetleg Internetes honlap). A fentiekén kívül egy ilyen információs központ létrehozása ahhoz is hozzájárulna, hogy a helyi társadalom megismerkedjen a vidék társadalmi újításaival, a közösségi, közigazgatási innovációkat támogató szolgáltatásokkal, a megújulás ötlet- és esettárával... egy szóval informálódjon.

Programlehetőségek

A különböző programok kialakítására nagy szükség van, mivel a turisztikai kínálat alapján jelentős természeti adottságok és a kultúrtörténeti emlékek önmagukban még nem képesek huzamosabb ideig helyben tartani a látogatókat.

Encs

A mikrokörzetnek az abaúji hagyományok őrzésében úgy a díszítőművészet, mint a népzene és néptánc területén jelentős hagyományi vannak.

Az Abaúji Képzőművészeti *Alkotótábor* is e környezethez, illetve Encshez kötődik. Az évről-évre idelátogató művészek az idegenforgalom egy speciális ágazatát testesítik meg. Az elkészített, itt hagyott alkotásaik a térség kulturális értékeit gyarapítják.

Encs meghatározó nemzetközi kapcsolatokkal is rendelkezik. Hagyományosak a szlovákiai (kassai és szepsi) intézményekkel kialakított kapcsolatok és születő hagyományként ápolják egy olasz kisvárossal felvett, eddig elsősorban kulturális jellegű kapcsolataikat.

A tágabb térség, Abaúj népéletének kulturális örökségeiből ad ízelítőt a forrói Abaúji Múzeum és a hányatott sorsú encsi helytörténeti gyűjtemény.

Gönc

A *Károlyi Gáspár Múzeum és Biblia* kiállítás azzal az igénnyel jött létre, hogy bemutassa Gönc nevezetes prédikátorait, iskolamestereit, a gönci iskola diákjait, szellemi értékeikkel együtt a gönci reformátusság évszázados egyházművészeti kincseit, kiegészítve az egyházmegye és az egyházkerület közösségeinek értékeivel. Külön termet szentel a Bibliának, bemutatva különböző korok, népek és nyelvek bibliáit, természetesen egy eredeti Vizsolyi Bibliát is.

Kéked

Az elmúlt évben lehetőség nyílt a *Melczer-kastély* rekonstrukciós munkálatainak elvégzésére, így a kastély új, felújított homlokzati megjelenéssel rendelkezik. A hagyományos külső megjelenést biztosító fehér szín sárgás színűre változott. A közeljövőben a kastélyt nívós szálláshelyként, valamint étteremként kívánják hasznosítani.

Telkibánya

A település a kőedény gyártásáról is híressé vált. Ma a megmaradt régi üzemépületben helytörténeti kiállítást rendeztek be a hajdani termékekből, a bányászati és erdészeti tárgyakból.

A településtől 4 km-re Pálháza irányában ma is megtalálhatóak a középkori bányász-falu emlékei. Konc falva a települést körülölelő erdő kellős közepén található, így a nemesércbányászat emlékeit őrző épületmaradványok közel 1, 5 km-es erdei séta megtételével érhető el. A túra eredményeként egy 1440 körül épült *aranymosó és érczúzó* telephely látványa tárul elénk. Konc falva ipartörténeti kuriózumnak tekinthető, hiszen egész Európában alig van még egy olyan hely, ahol megmaradtak az ebből a korból származó nemesfém-bányászat emlékei.

Boldogkővárnya

A ma is impozáns látványt nyújtó vár, már évtizedek óta kedvenc célpontja a térséget felkereső turistáknak. A várban korábban turistaszálló működött. Ma színvonalas, érdekes *kiállítás* tekinthető meg a vár termeiben "Fegyvereink elődei, elődeink fegyverei " címmel.

A felújítása jelenleg teljesen leállt. A várrekonstrukciós tervek között szerepel egy bástya és kiállító terem lefedése. Azt javasolják, hogy a sziklarészen alakítsanak ki kilátót, ahonnan a látogatók jó időben megfigyelhetnék a Hernád völgyét és a közelben magasodó Zempléni hegyeket.

Várnapok

Turisztikai attrakciónak számít a minden év augusztusában megrendezésre kerülő Várnapok. Az impozáns környezetben lebonyolított rendezvény keretén belül várjátékok, középkori lovagi bemutatók szerepelnek a műsorban, sőt a vár épülete, valamint környezete ad helyszínt szabadtéri színpadi produkciók bemutatásának és utcabálnak is.

Hejce

Nagy sikert aratott az elmúlt években a hagyományosan Szent-István napkor megrendezésre került *Hejcei Falunap*. A falu főterén kialakított körszín ideális helyet biztosít falusi rendezvények lebonyolítására. A falunapot színpadi produkciók, nagyszabású tűzijáték és utcabál teszik teljessé.

1993 óta, a *Budapesti Népfőiskola* egy hetes programsorozatot szervez, ekkor szinte minden ház bekapcsolódik a vendégfogadásba.

Jó kezdeményezésnek bizonyult a *budapesti „Kontyfa”* utcai Általános Iskola itt megvalósított programja, melyben folyamatosan, egy hetes turnusokban 30

gyermek, üdüléssel egybekötött tanítása folyik, sokszínű programokkal és a helyiek bevonásával.

Az „Alkotóház” ad otthont a „**Hejcei művésztabornak**”, melyen évente 100-120 amatőr és „profi” művész vesz részt, közöttük 30-40 határainkon túl élő honfitársunk is.

A **Hejcei Műhely** mind az itt élők, mind pedig a vendégek számára egy évről-évre visszatérő, 3-4 hétig tartó nagy esemény, több rendezvénnyel tarkítva és kiállításokkal zárva, mely varázslatos színt hoz a falu életébe.

Itt minden húsvétkor locsolóbált rendeznek, majd ősszel Gazdanap és Szüreti bál tarkítja a falu életét

Regéc

A Regéci várrom ma a turisták kedvelt kirándulóhelye. Itt található az országos **kék túra** és Zempléni-hegység jellegzetes túraútvonala, a piros jelzésű **Rákóczi-turistaút**.

A várat 2000-ben kezdték el régészetileg újból feltárni. A munkálatok során rendkívül értékes 17. századbeli edény-, cserépmaradványokat találtak, melyekhez hasonló stílusúakat eddig Magyarországon csupán Sárospatakon találtak. A feltáró munkálat az idén (2001) tovább folytatódik.

Felsőgagy

A Felsőgagyai kúria új tulajdonosa, a hosszú évekig TSZ kezelésében lévő épületet, eredeti stílusát visszahozva helyreállította, korszerűsítette és természetbarát falusi turizmus céljára kívánja hasznosítani.

Mogyoróska

Nagy szerepet játszik a falu életében a *majálisok* megrendezése, ahol az egész térség képviselteti magát. Nagy hagyományoknak örvend és ma is megrendezésre kerül a Farsangi bál, Batyus és Búcsúi bál.

A helybéli vendéglátók által nyújtott egyéb programlehetőségek a sétakocsikázás, lovaglás, szervezett erdei túrázások. A hagyománnyá vált *falunapon* változatos programokkal készülnek a helybéliek és az ide látogatók szórakoztatására.

Vilmány

Érdemes megtekinteni a már szinte hagyománnyá vált „*Vilmányi lovasnapok*”-at, mely a falunappal egyszerre kerül megrendezésre, amely országos fogathajtó versenyt is tartalmaz.

Vizsoly

A vizsolyi *kőfejtő* környezetében lévő gyepes, bokros terület kiváló helyszíne lehetne különféle rendezvények, szabadtéri, színpadi előadások lebonyolításának.

5.1. A térség jövőképe

A térségben szükségszerűen el kell indulnia egy olyan fejlődési folyamatnak, amely a térség megmaradását és a többi térséggel való lépéstartását célozza. A fejlődésnek önfenntartónak és folyamatosnak kell lennie, amely belső erőforrásokra épít és megfelel azoknak az integrációs törekvéseknek, amelyek várhatóan a következő évezred tendenciái lesznek.

Csak ezek a folyamatos fejlődési folyamatok menthetik meg a térséget a leszakadástól. Csak ezeknek köszönhetően van remény egy fenntartható fejlődést produkáló, a XXI. század emberéhez méltó élet és munkakörülményeket biztosító integrált mégis autonóm kistérség életbenmaradására.

Ennek feltételei az **infrastruktúra** és az **információs hálózat** rohamléptekben történő fejlesztése, valamint a **humánerőforrások** kiaknázása és fejlesztése.

A jövő azoké a térségeké, amelyek mindezeket figyelembe véve képesek úgy allokálni erőforrásaikat, hogy képesek legyenek megfelelni a kor kihívásainak. Bizonyítottan gazdasági fellendülés szükséges a fenntartható fejlődések generálásához és működéséhez.

Ahhoz, hogy a térség belső erőforrásaira támaszkodva, de külső források bevonásával is megalapozza a folyamatos fejlődést tudatos, tervszerű és szakszerű együttműködésre van szükség a térség valamennyi szereplője között.

Az ehhez szükséges szaktudás a térségben működő támogató szervezeteknél koncentrálódott, hozzáférhető.

A fejlesztéshez szükséges források elérhetők, de az elérés megkönnyítése szélesíthetné a fejlesztés anyagi bázisát, így ennek érdekében tudatosabb érdekképviselő szükséges, a forrás addíció gyorsíthatja a fejlesztésbe investált humántőke megtérülését.

Ami az utóbbi években elkezdődött jó irányba halad, és remélhetőleg mindezt belátható időn belül lényegesebb változások követik, ami egyértelmű feltétele az itt maradásnak és a kistérség idegenforgalmi fellendülésének.

Az életszínvonal emelkedésével, a belföldi és külföldi turisták számának emelkedése várható. A kistérség feladata, hogy felkészüljön a fogadásukra, melyre a műemlékek, természeti értékek alkalmassá teszik a térséget.

